

מדריך למורה שמות

תוכנית הלימודים לחומש שמות כיתה ג

שְׁעוּרִים	פְּרָקִים	הַנוּשָׂא		
2		מָקוֹם הַסֵּפֶר וְקִשְׁוֹרֵוֹ לְסֵפֶר בְּרָאשִׁית.	מְבוֹא	
3	א	הַשְּׁעָבוֹד בַּמִּצְרַיִם.	שְׁעָבוֹד מִצְרַיִם (6 שְׁעוּרִים)	הַעֲבָדוֹת בַּמִּצְרַיִם וְהַיְצִיָּאָה לְחֵירוֹת
3	ב	לִדְת מֹשֶׁה וְרֵאשִׁית דְּרָכּוֹ.		
6	ג–ד	מַעֲמַד הַסֵּנָה ; מִנּוּי מֹשֶׁה לְשָׁלִיחַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפְרָעָה ; הַגָּעַת מֹשֶׁה לַמִּצְרַיִם וּפְגִישָׁתוֹ עִם זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל.	שְׁלִיחוֹת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרָעָה (22 שְׁעוּרִים)	
3	ה–ו (א)	הַשְּׁלִיחוֹת הָרֵאשׁוֹנָה לְפְרָעָה וְתוֹצְאוֹתֶיהָ.		
2	ו (ב) - ז (יג)	הַשְּׁלִיחוֹת הַשֵּׁנִיָּה לְפְרָעָה וְתוֹצְאוֹתֶיהָ.		
11	ז (יד) - י	מִכּוֹת דָּם, צַפְרָדַע, כְּנִים, עֶרֶב, דָּבָר, שָׁחִין, בָּרָד, אֲרָבָה וְחֹשֶׁךְ.		
7	יא - יג (טז)	מַכַּת בְּכוֹרוֹת, פֶּסַח מִצְרַיִם ; הַמִּצְוֹת לְזָכֹר יְצִיאת מִצְרַיִם : פֶּסַח דּוֹרוֹת, בְּכוֹר בְּהֵמָה וּתְפִלִּין.	הַיְצִיָּאָה מִמִּצְרַיִם וְהַמִּסָּע אֶל הַר סִינַי (20 שְׁעוּרִים)	
7	יג (יז) - טו (כא)	יְצִיאת מִצְרַיִם וְקִרְיעַת יָם-סוּף.		
6	טו (כב) - יז	הַמִּסָּע מִיָּם-סוּף לְהַר חוֹרֵב, הַמָּן וְהַשָּׁלוֹ, תְּלוֹנוֹת עַל הַמַּיִם וּמִלְחָמַת עֲמָלֶק.		

בְּהַר סִינִי, הַתּוֹרָה וְהַמִּשְׁכָּן	קַבֵּלְתָּ הַתּוֹרָה (24 שְׁעוּרִים)	יח	3	וְתָרוּ וְהִצָּעְתוּ לְמִנּוּי מַעֲרֶכֶת מִשְׁפָּטִית.
		יט	2	הַהֲכָנוֹת לְקִרְאָת מִצְוֹת מִתֵּן תּוֹרָה.
		כ	4	עֲשֵׂת הַדְּבָרוֹת.
		כא–כג	13	הַמִּשְׁפָּטִים.
		כד	1	הַשְּׁלֵמַת הַמִּצְוֹת וְעֲלִית מֹשֶׁה לָהָר.
הַמִּשְׁכָּן וְחֻטָּא הָעֶגֶל (25 שְׁעוּרִים)		כה–לא	13	הַצִּוּוֹי עַל הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן וְכָלָיו.
		לב–לד	8	חֻטָּא הָעֶגֶל וְהַשְּׁלֹכֹתָיו.
		לה–מ	5	בְּנֵית הַמִּשְׁכָּן וְהַשְׂרָאָת הַשְּׂכִינָה.
סך הכל: 100 שְׁעוּרִים + 10 שְׁעוּרֵי חֲזָרָה וְסֻכּוּם = 110 שְׁעוּרִים				

הצעה לתוכנית לימודים שנתית – ספר שמות

ספר שמות הוא ספר גאולתו של עם ישראל מגלות מצרים והיותו לעם ה', כדברי הכתוב: "וְנִגַּלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֶרְעֵ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים. וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לְאֱלֹקִים" (ו, ו-ז). מהלך זה בא לידי ביטוי בשני חלקי הספר: הראשון – "שלח את עמיי", היציאה ממצרים באותות ובמופתים. החלק השני – "ויעבדוני", קבלת עשרת הדיברות בהר סיני, הוראת המשפטים, ולבסוף בניין המשכן והשראת השכינה בישראל: "וַיִּכַּס הָעָנָן אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכָּבֹד ה' מִלֵּא אֶת-הַמִּשְׁכָּן" (מ, לד).

פרקים יח-מ: התורה והמשכן		פרקים א-יז: היציאה ממצרים		
המשכן וחטא העגל (25 שיעורים)	קבלת התורה (24 שיעורים)	היציאה ממצרים והמסע אל הר סיני (20 שיעורים)	שליחות משה ואהרן אל בניי ואל פרעה (22 שיעורים)	שעבוד מצרים (6 שיעורים)

התוכנית השנתית

תוכני הספר רבים – ומספר השעות מוגבל. התוכנית השנתית מציעה חלוקה של שעות הנוגעת לכל הנושאים בספר, עד לסיומו. רמת הפירוט משתנה בהתאם לנושא ובהתאמה לגיל. בתי ספר, המקדישים כמות רבה יותר של שעות לכל נושא, יכולים להרחיב במקומות שבהם קיצרנו.

בהצעה **110 שיעורים**, כולל שיעורי חזרה וסיכום.

בתוכנית המוצעת יש חלוקה בין שני סוגים של לימוד:

יחידות פסוקים הנלמדים כסדר. הפסוקים מסומנים בהדגשה, והתלמידים לומדים את התכנים מתוך קריאה ועיון פסוק אחר פסוק. ביחידות אלו הוצעו פרטי תוכן מרכזיים, המהווים את בסיס היחידה. מובן שכל מורה מוזמן להוסיף עליהם על פי שיקול דעתו בהוראת פסוקי היחידה, וכן להרחיב ולהעמיק בידיעות, במסרים ובמיומנויות במסגרת הזמן העומד לרשותו.

יחידות פסוקים הנזכרים ברמה כללית בלבד. ביחידות אלו אנו מציעים לעתים למורה להציג את נושא הפסוקים באופן קצר וכללי בלבד – ולעתים ללמוד את הנושא בבקיאות, תוך הפניה לפרטים/פסוקים מסוימים בלבד. בתי ספר, המקדישים כמות רבה יותר של שעות לכל נושא, יכולים להרחיב רבות ביחידות אלו.

מבוא והדרכה

חוברת הלימוד לחומש שמות נכתבה כדי לסייע בידי התלמיד לחזור על החומר הנלמד בכיתה בצורה מסודרת ובהנאה. החוברת לא באה כתחליף למורה אלא היא כלי בידו לצורך חזרה והרחבה על הנושאים שנלמדו בשיעור.

בבואנו ללמד את חומש שמות מומלץ למורה לעבור על יחידת הפסוקים שהוא מלמד בשיעור. לשם כך הבאנו בתחילת כל פרק את מבנה הפרק והנושאים הכלולים בו. מבנה זה נועד לסייע בידך, המורה, לבחור את יחידות ההוראה שתרצה ללמד.

במהלך לימוד הפרק מומלץ למורה להסביר לתלמידים מילים קשות, אף לכתוב אותן על הלוח ולפרשן, כדי להעשיר את שפתם במילים וביטויים מעולם התנ"ך. אחת לכמה זמן מומלץ לבחון את התלמידים על אוצר המילים החדשות. כדי לסייע לך, המורה, לזהות את המילים הקשות ופירושן, וכדי לסייע לתלמידים במהלך החזרה על הנלמד, הבאנו בתחילת כל פרק **מילון** - פירוש מילים קשות, המסייע להבנת הטקסט המקראי.

בחוברת שאלות בתחומי מיומנויות מגוונים, כגון: בקיאות והתמצאות כללית, הגדרת נושאים, הבנת תוכן, ניתוח, מחשבה, אפיון דמויות והכרת פועלן ועוד.

בחוברת משולבות שאלות ברמות ידע שונות. השאלות המסומנות בפעמון הן שאלות רשות והרחבה ומיועדות לתלמידים מתקדמים.

בחוברת הפעלות ומשימות, כגון תפזורות, מבוכים, תשבצים, חידות, בנייה בשיטת פיסול קרטון ועוד, כדי לאפשר לתלמידים לחזור על החומר בדרך חווייתית.

לך, המורה, מומלץ לתת לתלמידים כשיעורי בית שאלות כחזרה על החומר שנלמד בכיתה. אם בחרת לא ללמד נושא מסוים או פירוש מסוים, אין צורך לתת לתלמידים לענות על השאלות הקשורות לנושא זה או לפירוש זה. כדי לא להכביד על התלמידים נוסחו השאלות לרוב בקצרה.

במהלך הלימוד יפגשו התלמידים שלוש דמויות – סבא ושני נכדיו – הלומדים גם הם בסקרנות, בשמחה ובהומור את חומש שמות. דמויות אלו מסייעות להבנת נושאים או

רעיונות מורכבים, להקניית ערכים ולהארת נקודות פרשניות נוספות. מומלץ לתת לתלמידים "לשחק" את הדמויות ולקרוא בקול את הדו-שיח בין הדמויות. אפשרות נוספת היא לעורר את השאלה ששואלת הדמות ולעורר את התלמידים לדיון ומתן תשובות לשאלה, ולאחר מכן להפנות את התלמידים לקריאת התשובות המוצעות על ידי הדמויות הנוספות.

בסוף כל נושא יש מסגרת **על קצה הלשון** – מילים וביטויים מעשירים, שמטרתם להעשיר את שפתו של התלמיד. במסגרת זו מתבצעת הקניה שיטתית של מבנה השפה דרך משפחות מילים. מומלץ למורה לעבור עם התלמידים על הביטויים, להפנות את תשומת לבם לשורש המשותף, ולהדגים אתם בכיתה שימוש מושכל במילים ובביטויים שנלמדו.

בסיום חלק מהפרקים:

משימת מי אמר למי? על מי נאמר? וסדרו את המשפטים הבאים על פי הסדר הנכון.
מטרת משימה זו לחזור בקצרה על התכנים השונים שנלמדו בפרק.

במדריך למורה ובחוברת העבודה הובאו פירושים ומדרשים, אשר מסייעים להבין ולבאר את האירועים הנלמדים ביחידות השונות; וכן פירושים ומדרשים שמהם ניתן ללמוד ערכים חשובים. חלק מפירושי רש"י והמדרשים שהובאו במדריך למורה הם הרחבה מעבר למה שנדרש על פי תוכנית הלימודים של משרד החינוך, ומטרתם לאפשר לך, המורה, להרחיב על פי הבנתך והיכרותך עם הכיתה ועם רמת התלמידים.

פְּרִשְׁת שְׁמוֹת

פָּרָק א

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ז	הַתְּרַבּוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם.
ח-יד	הַשְׁעָבוֹד וְהַגְזָרוֹת.
טו-כב	גְּזֵרַת הַמָּוֶת עַל הַזִּכְרִים.

הַקְדָּמָה

בפתיחת החומש מומלץ לדבר עם התלמידים על התקופה שבה נמצאים בני ישראל בזמן התרחשות האירועים בחומש שמות. כדאי לחזור עם התלמידים על האירועים המסיימים את חומש בראשית: בני יעקב ירדו למצרים וזכו למשרות רמות – דבר שגרם למצרים לפחד מפניהם.

חשוב להדגיש לתלמידים את נושא מניין היורדים למצרים אף על פי שהם כבר נמנו בסוף חומש בראשית – כדי ללמדנו על חובתו של הקב"ה לישראל. וכפי שמסביר רש"י לפסוק א: "להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים, שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם". כאשר אנחנו אוהבים משהו, אנו מוודאים שהוא נמצא וסופרים אותו בכל עת.

פעילות: ניתן לבקש מהתלמידים לשתף באוספים שיש להם, לבקש מהם להביא את האוספים לכיתה, ולשתף את חברי הכיתה בסיבה לאיסוף.

פְּסוּקִים א-ז

בפסוקים נלמד על התרבותם של בני ישראל. נזהה עם התלמידים את ארבעת הביטויים בפסוק ז, המציינים ריבוי חריג זה – "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֶאֱדָה, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם" – ונסביר אותם. נראה כי הביטויים "פרו וישרצו" הם דימויים של התרבות מהירה כהתרבות הדגים. ננסה לברר עם התלמידים מתי בורכו בני ישראל כדגים, וניזכר בברכת יעקב בחומש בראשית פרק מח פסוק טז: "וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". ניתן לקשר זאת לאחד מסימני ראש השנה המתקרב – אכילת דג ואמירת "יהי רצון שנפירה ונרבה כדגים".

פסוקים ח-יד

ננסה לזהות עם התלמידים את הנאמר בפסוק ח: "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף". נלך לאורו של רש"י לשיטתו של שמואל, ד המסביר שלא מדובר על פרעה חדש אלא על אותו פרעה שחי בתקופתו של יוסף, אך ברשעותו "עשה עצמו כאלו לא ידע".

ערך חינוכי: חשוב לדבר עם התלמידים על כפיות טובה: לאחר שיוסף הציל את מצרים מרעב והפך את פרעה לשליט שכל רכוש מצרים שייך לו, מתנהג פרעה בכפיות טובה ועושה עצמו כאילו לא ידע את יוסף ומתחיל לשעבד את ישראל.

ניתן להרחיב ולומר כי מלך זה הוא הראשון שמגדיר אותנו כעם! אנו נוכחים שתוך תקופה לא ארוכה הוא גדל בקצב מהיר ומתחיל לעורר חשש אצל המלך. מהו החשש? ממה פרעה פוחד? נבקש מהתלמידים לאתר זאת בפסוקים.

בהמשך, פסוקים ט-יד, נזהה עם התלמידים את השלבים בשעבוד. בשלב הראשון גזירות, שמטרתן לצמצם את מספרם של בני ישראל על ידי הטלת עבודות עליהם: "וַיִּשְׁיֻמוּ עָלָיו שְׁרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וַיָּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֶת פְּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס". חשוב להדגיש לתלמידים כי המס אינו תשלום כספי, אלא "מס עובד" – עבודת כפייה של העם הנשלט החייב לעשות עבור העם השולט, ובניית ערי המסכנות (אוצרות) לפרעה. חשוב להדגיש לתלמידים את יד ההשגחה האלוקית, השומרת על בני ישראל ומונעת מפרעה מלהצליח במזימתו: "וַיִּכְאֹשֶׁר יַעֲנֵנוּ אֱתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ".

בהמשך ממשיך פרעה להכביד את העבודה: "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֹךְ". ניתן לזהות עם התלמידים את משמעות המילה "פרך" – פריך, דבר הקל להישבר – ולראות את דברי רש"י: "בפרך – בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו", וכן את דברי המדרש המדגיש שמדובר בעבודה קשה שאדם אינו מורגל בה: "אמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן: מלמד שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים" (שמות רבה פרשה א סימן יא)

פסוקים טו-כב

בפסוקים אלו נלמד כי פרעה ראה שאין הוא מצליח להתמודד עם הבעיה של ריבוי בני ישראל, ולכן הוא עובר לגזירות נוספות, שמטרתן על פי פשט הפסוקים למנוע את התרבותם של ישראל שעלולים להתקומם כנגד המצרים ולהילחם בהם; ועל פי המדרש, כפי שמביא רש"י, למנוע את הולדת המושיע של ישראל. לכן הוא גוזר על הריגת הזכרים על ידי המיילדות: "וַיֹּאמֶר: בְּיָלֶדְכֶן אֶת הַעֲבָרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים: אִם בֶּן הוּא וְהַמֶּתֶן אֹתוֹ, וְאִם בֵּת הוּא וְחָיָה". חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים לעוצמת הניסיון של המיילדות

ואת בחירתן לא לפחד מפני פרעה, המלך הגדול, וגזירותיו: המיילדות יראות את ה' ובוחרות להחיות את הילדים.

ערך חינוכי: חשוב לדבר עם התלמידים על כך שכאשר אנו רואים עוולה או פגיעה בזולת, לא לחשוש מפני הפוגע אלא לעשות את הדבר הנכון. כמו כן ניתן להראות לתלמידים, על פי רש"י, את השכר שנותן הקב"ה למיילדות, כלומר הוא משלם שכר להולכים בדרכיו. **פעילות:** לבקש מהתלמידים לכתוב או להציג דו-שיח בין פרעה למיילדות או דו-שיח של המיילדות זו עם זו, ולחדד את עוצמת הניסיון שבו עמדו.

כאשר רואה פרעה כי תוכניתו לא עולה בידו, הוא מצווה על השלכת כל הבנים ליאור. נפנה את תשומת לב התלמידים לשנאתו הגדולה של פרעה – עד שאפילו על עמו גזר להשליך את בכוריהם ליאור: "וַיֵּצֵא פַרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר: כָּל הִבֶּן הַיָּלֹד הִיאָרָה תִשְׁלֹקְהוּ, וְכָל הַבֵּת תִּחְיוּ". וכפי שמסביר רש"י: "אף עליהם גזר. יום שנולד משה אמרו לו אצטגנינו: היום נולד מושיען, ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל".

פרק ב

פסוקים	הנושא
א-ט	הולדת משה והנחתו ביאור.
י-כה	גדילתו של משה בבית פרעה, וציאתו לאחיו ובחירתו ממצרים.

הקדמה

בפרק נלמד על הולדת משה, הצלתו בידי בת פרעה, גדילתו בבית פרעה וציאתו לאחיו.

פסוקים א-ט

בפסוקים אלו נלמד על הולדת משה, הנחתו ביאור והצלתו על ידי בת פרעה. נפתח בלידתו של משה. נזהה עם התלמידים את עמרם, "איש מבית לוי", ואת יוכבד "בת לוי". ניתן ללמד את התלמידים כי הם כבר היו נשואים, והיו להם בת בכורה בשם מרים ובן, אהרון. אפשר לשוחח עם התלמידים על ההיריון הזה, שעליו החליטו יוכבד ועמרם, למרות הידיעה שעלול להיוולד בן ולהיהרג – ולמרות זאת החליטו לדבוק בחיים.

בהמשך נלמד כי יוכבד הרה ויולדת בן. נעמוד עם התלמידים על הביטוי הייחודי המתאר את הבן הנולד: "וַיִּתֶּן אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא". ניתן להביא בפני התלמידים את הפירושים המופיעים במדרש: "שנולד מהול... בשעה שנולד משה נתמלא הבית אורה". נזהה עם התלמידים כי במשך שלושה חודשים הוצפן התינוק בבית. ניתן לזהות עם התלמידים את השורש צ'פ'ן, ולבקש מהם להיזכר היכן כבר נתקלו בו. נראה כי גם בליל הסדר האפיקומן הוא צפון, דהיינו מוחבא.

אפשר לקיים שיח רעיונות עם התלמידים ולשמוע על הצעות: היכן עוד ניתן להצפין את משה? נלמד כי יוכבד בחרה לשים אותו בתיבה על שפת היאור. לקבוצת תלמידים מתקדמים, שהכירה את המדרש שהזכרנו בנושא, ניתן להסביר בהמשך לכך על פי דברי רבנו בחיי: "ודבר חכמה עשתה יוכבד אמו ותחבולה גדולה שהניחתו על שפת היאור, כדי שיראו אצטגניני פרעה ויאמרו: כבר הושלך המושיע ביאור, כי ידעו זה מכאן אצטגנינותם ויגידו הדבר לפרעה, ואז תבטל הגזרה, כי לא יחקרו אם ימות אחר השלכתו ליאור אם לא, ולא יחפשו אחריו". הסבר נוסף: זהו מקום מצוין להסתיר את התינוק – סבך צמחי המים.

נזהה עם התלמידים את החומרים, שמהם בנתה יוכבד את התיבה: "גִּמְא, חֶמֶר וְזָפֶת". חשוב להביא בפני התלמידים תמונות של הגומא ולהסביר את שימושו של צמח זה במצרים. נברר עם התלמידים מדוע היה צורך בחימר ובזפת, ונלך לאור פירושו של רש"י המסביר: "זפת מבחוץ וטיט מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת".

פעילות: ניתן לעשות עם התלמידים ניסוי של חומרים צפים ושוקעים, ולזהות כי הגומא צף על פני המים.

בהמשך נלמד כי מרים אחותו עומדת לא רחוק מהתיבה ומשגיחה על התינוק: "וַתִּתְצַב אֲחֹתוֹ מֵרֶחֶק לִדְעָה מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ". נלמד על מציאתו של התינוק על ידי בת פרעה. כדאי לדון עם התלמידים מדוע לא מקיימת בת פרעה את ציווי אביה ומצילה את הילד שהיא מוצאת ביאור – אף על פי שהיא יודעת כי הוא מילדי העברים? ניתן להסביר כי היא עשתה מעשה מוסרי בניגוד לאביה שגזר גזירה לא מוסרית. כמו כן ניתן להסביר על פי המדרש שמות רבה פרשה א סימן כג: "בת פרעה מצורעת היתה, לפיכך ירדה לרחוץ, כיון שנגעה בתיבה נתרפאת", ולכן חמלה על משה ואהבה אותו אהבה יתרה.

נזהה עם התלמידים כי בת פרעה מתייחסת התייחסות ראשונית לתינוק, ומיד מופיעה מרים ומציעה את אמה יוכבד כמינקת. חשוב להדגיש לילדים לפי פסוק י, שמשה הקטן גדל במחיצת אמו כנראה מעבר לתקופה רגילה של הנקה בימינו. בנוסף כדאי ללמד את תלמידים את הסיבה הכתובה במדרש להיותו של משה מגמגם – תוצאה של ניסוי יועציו של פרעה לבחון אם הוא המושיע של ישראל: "ויגדל הילד, כ"ד חדש הניקתהו, ואתה אומר ויגדל הילד, אלא שהיה גדל שלא כדרך כל הארץ, ותביאהו לבת פרעה וגו'. היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאלו הוא בנה, ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך, ולפי שהיה יפה הכל מתאווים לראותו, מי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו, והיה פרעה מנשקו ומחבקו, והוא נוטל כתר של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול... והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו, שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך. מהם אומרים להורגו, מהם אומרים לשורפו, והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם: הנער הזה אין בו דעת, אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת. אם יושיט ידו לזהב, יש בו דעת והרגו אותו, ואם יושיט ידו לגחלת, אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו ושלח ידו ליקח הזהב, ובא גבריאֵל ודחה את ידו, ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו, וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון". ניתן לספר את המדרש באופן סיפורי. הסיפור מצורף בקישור הבא: <http://stories4kid.com/PAGE63.asp>.

פעילות: ניתן להמחזיז את הסיפור עם התלמידים.

פסוקים י-כה

נלמד על השם שנתנה בת פרעה לתינוק – משה. נזהה עם התלמידים את השורש מ'ש'ה' – למשות, להוציא מן המים. מומלץ לקיים שיח לשוני עם התלמידים בשאלה מדוע נקרא משה בשם זה – ולא משוי? ולראות ששם זה ניתן על שם העתיד, כי הוא עתיד למשות ולהוציא את ישראל ממצרים. כמו כן נדבר עם התלמידים: מדוע זכתה בת פרעה, ומשה נקרא בתורה בשם שהיא בחרה בעבורו? נלך לאורו של המדרש: "מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים. אף על פי שהרבה שמות היו לו למשה, לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה".

ערך חינוכי: נדון עם התלמידים על נושא החסד המופיע בפרק: מרים, המסתכנת בשומרה על משה בתיבה; בת פרעה, המצילה את משה למרות גזירת אביה; ובהמשך גם מידת החסד של משה, המסייע לעברי המוכה על ידי המצרי, והמסייע לבנות יתרו המוטרדות על ידי הרועים.

פעילות: להכין עם התלמידים טבלה של מעשי חסד כיתתיים ו/או אישיים, והיא תתמלא לאחר כל מעשה חסד שנעשה. בנוסף ניתן לקחת אחריות על מעשי חסד בית-ספריים או כיתתיים, כמו גמ"ח ארוחות עשר, עזרה למתקשים וכדומה.

בפסוקים יא-כב נלמד על גדילתו של משה, יציאתו לאחיו ובריתו ממצרים. נראה כי כאשר יוצא משה אל אחיו, הוא רואה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ניתן לעורר דיון בכיתה: מה הייתם אתם עושים? האם הייתם מתערבים, ומדוע? נלמד כי משה לא יכול לעמוד מנגד, ולכן מתערב: הוא הורג את המצרי וטומנו בחול.

למחרת פוגש משה שני עברים נצים. נזהה אותם על פי המדרש: דתן ואבירם – דמויות שנלמד להכיר בהמשך החומש בחטאים נוספים. נלך לאורו של רש"י, המסביר כי משה מתערב עוד בטרם הכו זה את זה: "למה תכה – אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע בהרמת יד". ומלמדנו רש"י כי המרים יד על חברו נקרא "רשע" גם אם עדיין לא הכה.

ערך חינוכי: עיסוק בנושא האלימות וההתרחקות ממנה.

פעילות: תחרות כרזות למניעת אלימות.

נקרא פסוקים טו-כב. נראה כי משה חושש שנודע הדבר כי הרג את המצרי, ולכן מחליט לברוח ממצרים, פן יגיע הדבר אל פרעה והוא ירצה להורגו.

חששו של משה מתממש: פרעה רוצה להורגו, אך הוא כבר ברח למדיין. כאשר הוא מגיע למדיין, שוב הוא פוגש במעשה עוול המתרחש ליד הבאר: "וַיִּלְכְּהוּ מִדִּין שְׂבַע בָּנוֹת, וַתִּבְאֶנָּה וַתִּדְלְנָה וַתִּמְלֶאנָה אֶת הַהֶקְטִים לְהִשְׁקוֹת צֹאן אֲבֵיהֶן. וַיָּבֹאוּ הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם". ניתן לעורר דיון בכיתה: האם גם הפעם משה יתערב? הרי לא מדובר פה על משפחתו או עמו, אלא על גויים הפוגעים אלו באלו! נקרא עם התלמידים את הפסוקים ונזהה כי גם הפעם לא מסוגל משה לעמוד מנגד בראותו חזק הפוגע בחלש ממנו: "וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן וַיִּשְׁקֶן אֶת צֹאנָם".

נראה כי הבנות חוזרות לביתן ומספרות ליתרו אביהן על האיש שהצילן מיד הרועים. הוא מזמינו לביתו ונותן לו לאישה את צפורה בתו. נזהה עם התלמידים כי למשה נולד בן ושמו גֶרְשֵׁם, ועל פי שם הילד נוכל לראות כיצד הרגיש משה במדיין כגר; ונראה מהו המחיר ששילם על יושרו ואמונתו.

פסוקים כג-כה

נסיים את הפרק במצב הקשה שבו נתונים בני ישראל הנאנחים, זועקים ומשוועים אל ה'. על פי דברי המדרש ניתן לזהות את הקושי שבו נתונים בני ישראל, שציפו כי לאחר מות פרעה ייפסק השעבוד – ואילו במציאות הוא נמשך; או שכאבם קשור לצרעתו של פרעה, שבעקבותיה הרג את תינוקות בני ישראל בעצת חרטומיו.

ערך חינוכי: לדבר עם התלמידים וללמדם כיצד יש להתמודד עם קשיים, ולהראות להם כי יש דרך לפנות אל ה' בתפילה ובקשה לעזרה.

פעילות: לכתוב תפילה ובקשה לה' על קושי או קשיים ולהעביר את כל הבקשות לטמינה בכותל המערבי.

פָּרָק ג

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ו	הַסֵּנָה הַבּוֹעֵר.
ז-כב	מְנוֹי מִנְּשָׁה לְשִׁלְיָחוֹת

הַקְדָּמָה

בפרק נלמד על בחירתו של משה כמנהיג להוציא את בני ישראל ממצרים. זו הזדמנות לחזור עם התלמידים על אופיו ותכונותיו של משה הראוי להיות מנהיג, כפי שלמדנו בפרק הקודם.

פסוקים א-ו

נלמד כי משה רועה את צאנו אחר המדבר, וכפי שמפרש רש"י: "אחר המדבר – להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים". ניתן להביא בפני התלמידים את המדרש בשמות רבה פרשה ב סימן ב: "אמרו רבותינו: כשהיה משה רועה צאן של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי אחד, ורץ אחריו עד שהגיע לחסות [מסתור]. כיוון שהגיע לחסות, נזדמנה לו בריכה של מים, ועמד הגדי לשתות. כיוון שהגיע משה אצלו, אמר לו: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שעיף אתה! הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, חייד, אתה תרעה צאני". נדון על תכונותיו של הרועה בכלל ועל תכונותיו של משה כפי שעולות מן המדרש.

נלמד עם התלמידים את סיפור הסנה ונסביר אותו כמשל, כפי שמביא חזקוני: "והסנה איננו אכל אות כנגד מצרים וישראל כי האויב נמשל לאש וישראל לסנה וכמו שהאש לא היה בוער את הסנה, כך לא יוכל האויב לכלות את ישראל". כמו כן ניתן להסביר על פי רש"י לפסוק יב: כמו שהסנה עושה את שליחותו ואינו נשרף – כך אתה, משה, אין לך לחשוש מפני פרעה, כי הוא לא יפגע בך.

פסוקים ז-כב

נזהה עם התלמידים כי בפסוק י מופיעה השליחות: "וַיֵּצֵא מִן הַסֵּנָה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם".

בפסוק יא תגובת משה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹקִים: מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶּךָ אֶל-פְּרַעֲהוּ וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם?" נלך לאורו של רש"י – שמשה חושב שהוא אינו ראוי לעמוד מול פרעה, וכן שבני ישראל לא ראויים להיגאל (אולי מפני התנהגותם בשעה שסיפרו לפרעה כי הוא שהרג את המצרי).

בפסוק יב תגובת ה': "וַיֹּאמֶר: כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה-לָּךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיד". הקב"ה אומר למשה לא לחשוש שאינו ראוי לעמוד מול פרעה, מכיוון שהוא שליח ה' ועושה את שליחותו. וביחס לעם ישראל מסביר רש"י: זהו ייעודם – לצאת ממצרים ולקבל תורה על ההר הזה.

בפסוק יג מבקש משה הבהרה: "הֲנִי אֲנֹכִי בָּא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם: אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם, וְאָמְרוּ-לִי: מַה-שְּׁמוֹ? מַה אָמַר אֲלֵהֶם?"

ותשובת הקב"ה בפסוקים יג-יד: "כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם... ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם, אֱלֹקֵי אַבְרָהָם, אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם".

ניתן לעורר דיון בכיתה על תחושותיו של משה לאור התפקיד הכבד שהוטל עליו, וכן לנסות לברר עם התלמידים מה הם חושבים: האם יאמין לו העם שהוא שליח ה' ובא לגאול אותם?

חשוב לעמוד על כך שיש פה מהלך אלוקי, וכבר במעמד הסנה מספר ה' למשה שזקני ישראל יאמינו לו שבא לגאול את ישראל: "וְשָׁמְעוּ לְקֹלְךָ" (פסוק יח) – ואילו פרעה לא יסכים לשלח את העם: "וַיֹּאמְרוּ יְדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֵךְ" (פסוק יט). לכן יכה אותו ה' במכות, ורק לאחר מכן יסכים פרעה לשחררם. בנוסף מצווה ה' את משה לשאול כלי כסף וכלי זהב ושמלות מהמצרים כדי לקיים את מה שהובטח לאברהם בברית בין הבתרים: "וַיֹּאמְרוּ כֵן יֵצְאוּ בְרִכָּשׁ גָּדוֹל".

ערך חינוכי: קיום הבטחה – כפי שהקב"ה מקיים את ההבטחה לאברהם בברית בין הבתרים.

ערך חינוכי: צניעות. צניעותו של משה, המסרב לשליחות בטענה "מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶּךָ אֶל פְּרַעֲהוּ?"

פעילות: לכתוב את הדו-שיח בין משה לקב"ה בלשונם או להמחזיז אותו.

פרק ד

פסוקים	הנושא
א-כג	המשך מנוי משה לשליחות ויציאתו ממדן.
כד-כח	בדרך למצרים.

הקדמה

בפרק נלמד על המשך הדו-שיח בין ה' למשה. משה עדיין בהר האלוקים, ומעמד הסנה עדיין לא הסתיים.

פסוקים א-יז

נזהה עם התלמידים את טענת משה בפסוק א: "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקִלִּי, כִּי יֹאמְרוּ: לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה'". כדאי לדון עם התלמידים על טענה זו: האם היא מוצדקת? האם היא נכונה? חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים לדברי ה' למשה בפרק ג פסוקים טז-יח: "וְאֶסְפֹּת אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרֶת אֲלֵהֶם: ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי... וְאִמַּר אֶעֱלֶה אֲתָכֶם מֵעֵנִי מִצְרַיִם... אֶל אֶרֶץ זְבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ. וְשָׁמְעוּ לְקֹלִי". נראה את תגובת ה' ואת שלושת האותות שהוא נותן למשה. חשוב להדגיש לתלמידים, לאור פירושו של רש"י, ששני האותות הראשונים – המטה שנהפך לנחש וידו של משה שהפכה למצורעת – הם רמז למשה, שדיבר לשון הרע על ישראל וטוען שהם לא יאמינו לו ולא ישמעו בקולו.

אות נוסף הוא לקיחת מים מן היאור ושפיכתם על היבשה, ואז הם יהפכו לדם. חשוב להדגיש לתלמידים שלא מדובר על מכת הדם, שהרי אות זה נועד לזקני ישראל, אם לא יאמינו לשני האותות הראשונים.

ניתן להביא את דעת הרמב"ן לפסוק יג, המציין את הסיבה לסירוב משה לשליחות מפני מידת הענווה.

כן יש בפרק הזדמנות לדבר עם התלמידים על כך שכל המומים הם מאת ה'; ולכן אם מעוניין ה' שמשה המגמגם ידבר עם פרעה, יש לו יכולת לעשות זאת.

ערך חינוכי: היחס לבעלי מוגבלויות, וכיצד הצליח אדם מגמגם להיות מנהיג.

פעילות: לשחק עם התלמידים משחק פנטומימה – זיהוי חפצים, כגון מטה משה, נחש, סנה, גדי וכדומה – ולראות כיצד ניתן להסתדר גם ללא יכולת דיבור.

נמשיך לפסוק יג ונראה כי משה ממשיך להתחמק מהשליחות ואומר לה': "שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח" – לפי הפשט: ביד מי שתשלח, משהו אחר. בקריאה בפרשנים בכיתות המתקדמות נלך לאורו של רש"י: "ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן".

נראה כי לבסוף מצרף ה' את אהרן למשה, אך מחלק תפקיד לכל אחד מהם. נזהה עם התלמידים את הביטוי: "וְאַתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאֱלֹהִים", וכפי שמסביר רש"י: "לרב ולשר", דהיינו משה יאמר לאהרן מה לעשות, ואילו אהרן יהיה המדבר בפועל עם בני ישראל ועם פרעה. בנוסף ניתן ללמד את פירוש רש"י, המסביר שעקב סירובו הפסיד משה את הכהונה וזכה "רק" להיות לוי.

פסוקים יח-כג

בפסוקים אלו נראה כי לאחר שמסתיים מעמד הסנה, חוזר משה לבית יתרו ומבקש ממנו רשות ללכת למצרים. חשוב להדגיש לתלמידים את הנימוס שבבקשת הרשות מיתרו ללכת עם בני משפחתו.

ערך חינוכי: התנהגות בנימוס והדרך לבקש בקשות.

פסוקים כד-כו

פסוקים אלו מורכבים. מומלץ להסביר בפשט את מה שאירע במלון, כאשר היה משה בסכנה מכיוון שלא מל את בנו אליעזר והמילה בוצעה על ידי צפורה. חשוב להדגיש לתלמידים כי צפורה והבנים חוזרים למדיין, ואילו משה ממשיך בדרכו למצרים.

פסוקים כז-לא

משה ממשיך ופוגש את אהרן אחיו, השמח על הפגישה ולא מקנא במשה על שהוא קיבל את תפקיד ההנהגה – למרות היותו האח הצעיר – ושניהם כאחד יוצאים לשליחות ה'.

ערך חינוכי: זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על יחס ראוי בין אחים. ניתן להפנות שאלה למתקדמים: היכן בחומש בראשית אנו מכירים מערכת יחסים מורכבת בין אחים?

נסיים את הפרק במפגש של משה ואהרן עם זקני ישראל במצרים. הם עושים את האותות שנתן הקב"ה לעיניהם, וזקני ישראל מאמינים, כפי שאכן אמר ה'. חשוב להדגיש כי הבטחת ה' למשה התקיימה, ובני ישראל התגלו כ"מאמינים בני מאמינים" למרות הקושי.

פָּרָק ה

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ד	הַגַּעַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְפָרְעָה וְסֵרֻבּוֹ לְבִקְשָׁתָם.
ה-יז	פָּרְעָה מְכַבֵּיד אֶת הָעֲבֹדָה.
טו-יט	תְּלוֹנוֹת שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל פָּרְעָה.
כ-כג	תְּלוֹנוֹת שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

פסוקים א-ד

נלמד על הגעת משה ואהרן לפרעה: "וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פָּרְעָה". נזהה עם התלמידים כי זקני ישראל לא מגיעים עם משה ואהרן אל פרעה, אף על פי שהיו צריכים לעשות זאת, כפי שאמר ה' למשה: "וּבֹאֲתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם" (פרק ג פסוק יח). נסביר על פי רש"י כי מפני חששם מפרעה הם הסתלקו לפני ההגעה לביתו. ניתן לפתוח דיון בכיתה: מה הם חושבים? האם כך ראוי לנהוג? האם הפחד מוצדק?

נראה את בקשת משה ואהרן מפרעה: "שְׁלַח אֶת עַמִּי". חשוב להבהיר לתלמידים מה עומד מאחורי טענת פרעה בפסוק ב: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל? לֹא יִדְעֹתִי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח".

נחלק את דיבורו של פרעה לכמה אמירות:

1. אני לא מכיר את ה' ;
 2. למה אני צריך לשחרר את ישראל עבדיי?
 3. למה אני צריך לשמוע בקול ה'?
- בהמשך נראה שמכות מצרים באו ללמד את פרעה שיש ה', שהוא אלוקי ישראל, שהוא מלך מלכי המלכים, ולכן חייב פרעה לשמוע בקולו.

פסוקים ה-יז

נלמד כי בתגובה לדרישת משה ואהרן מכביד פרעה את העבודה וגוזר שלא יינתן לבני ישראל תבן – אך ממשיך לדרוש את אותה כמות לבנים. נראה כי בני ישראל לא עומדים במשימה ולא מצליחים להגיע למתכונת הלבנים שדורש פרעה. חשוב לעמוד עם התלמידים על ההבדל שבין הנוגשים המצרים לבין השוטרים העברים. זו ההזדמנות להרחיב על דמות

השוטרים וגדולתם, שסבלו ממכות והשפלות של הנוגשים המצרים, אך לא פגעו באחיהם העברים ולא רדו בהם כדי שיספקו את מכסת הלבנים, ובהמשך גם לא חששו ללכת לפרעה ולדרוש ממנו צדק.

כהרחבה אפשר לדבר עם התלמידים על צורת הבנייה בלבנים (המצאה שאלה נחשפנו בפרשת נח – סיפור מגדל בבל): יצירת לבנים מחומר ותבן, וכך ליצור חומר בנייה מבודד.

פעילות: ניתן ליצור עם התלמידים לבנים מבוץ ותבן ולאפשר להם לחוש את העבודה הקשה שביצורן.

חשוב להבהיר לתלמידים את תשובת ה' למשה: על אף הקושי והנסיגה – הגאולה בוא תבוא, ומאחורי כל העיכובים והקשיים יש תוכנית אלוקית ("למען רבות מופתיי!"), וכך גם לדורות: יהודים מאמינים בקב"ה ובגאולה למרות הקשיים שבדרך.

פסוקים טו-כג

נלמד על פניית שוטרי ישראל לפרעה - "וַהֲנֵה עֲבָדֶיךָ מִכִּים" ואת תשובתו המזלזלת של פרעה "נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים, עַל כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים לָכֵה וְנִזְבְּחָה". כתוצאה מכך מתלוננים השוטרים נגד משה ואהרן ואומרים: "הִבָּאֲשַׁתֶּם אֶת רִיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה". נסביר את המצוקה הקשה שבה נמצאים השוטרים: מצד אחד פרעה והנוגשים הדורשים כמות לבנים גדולה, ומצד שני אחיהם העברים הנאנקים תחת העול.

נלמד על שאלת משה את ה': למה אתה מרע לעם? מדוע מרגע שהגעתי למצרים השעבוד החמיר? ניתן לעורר דיון בכיתה. חשוב להביא בפני התלמידים את כיווני התשובה, כפי שמופיעים בפירושו של רבי אברהם בן־עזרא, הסובר שמשה היה סבור שפרעה לפחות יקל מעליהם בשלב הראשון את עול העבודה – ועכשיו הוא רואה שהשעבוד החמיר.

פְּרָשַׁת וַאֲרָא

פָּרָק ו

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א	ה' אומר למשה שהוא יעניש את פרעה עד שישלח את בני ישראל.
ב-ט	השליחות השנייה של משה לבני ישראל.
י-יג	הצווי השני ללכת אל פרעה.
יד-כח	רשימת היחוס של משה ואהרן.
כט-ל	הזרה לשליחות משה ואהרן.

פסוקים א-ט

בפסוק א נלמד על תגובת ה' לטענת משה מסוף הפרק הקודם: "למה הרעתה לעם הזה? למה זה שלחתני?" הקב"ה מבטיח למשה שאכן הבטחתו תתקיים.

נקרא פסוקים ב-ט, ונבקש מהתלמידים לספור כמה פעמים מופיע הביטוי "אני ה'". נלך לאורו של רש"י, המסביר כי הביטוי "אני ה'" משמעותו "נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני", דהיינו ההבטחה לתת גמול טוב על המעשים הטובים. כך גם נוכל להבין את הפסוק "וַאֲרָא אֶל אֲבִרְהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדִּי, וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם", מכיוון שהאבות לא זכו לראות בהתממשות ההבטחה האלוקית.

נזהה עם התלמידים את הברית המופיעה בפסוקים ד-ה כברית בין הבתרים המוכרת להם מחומש בראשית: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדֹעַ: תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֹבְדִים וְעָנֹוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל. וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבִיתְךָ בְּשָׁלוֹם, תִּקְבְּרָ בְּשִׁיבָה טוֹבָה. וְדֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֵם עֹן הָאֲמֹרִי עַד הֵנָּה". נזכר בפרטים: הבטחת הארץ, הבטחת הזרע, היציאה לגלות והיציאה ממנה ברכוש גדול.

נקרא פסוקים ו-ז ונבקש מהתלמידים לסמן את הפעלים, שבהם ניתן לראות כי ה' יציל את בני ישראל ממצרים: "לִכֵּן אֶמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם,

וְהַצִּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם, וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֹרֹעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים. וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם, וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים, וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבָלוֹת מִצְרָיִם." נִשְׁאַל אֶת הַתַּלְמִידִים אִם הֵם מְכִירִים פְּעִלִים אֱלֹהִים, וְנִזְהָה אוֹתָם כְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה מִלִּיל הַסֹּדֶר, כִּפִּי שֶׁאֵין מוֹפִיעַ בַּתְּלֻמוֹד יְרוּשָׁלַיִם מִסִּכַּת פִּסְחִים פֶּרֶק י הַלְכָה א: "מִנִּיִן לְאַרְבַּעַת כּוֹסוֹת? רַבִּי יוֹחָנָן בֶּשֶׁם רַבִּי בִנְיָא, כִּנְגַד אַרְבַּע גְּאוּלוֹת [שְׁמוֹת ו ו]. לִכֵּן אִמּוֹר לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל: אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם וְגו' וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם." נִנְסָה לְבַרֵּר מֵהֵי מִשְׁמַעוֹת כָּל אַחַת מֵהַלְשׁוֹנוֹת עַל פִּי פִירוּשׁ רַמְבַּ"ן: **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבָלוֹת מִצְרָיִם – הַקִּבְ"ה מִבְּטִיחַ לְשַׁחֲרֹר אֶת יִשְׂרָאֵל מִשְׁעֶבֶד מִצְרַיִם. **וְהַצִּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם** – תִּתְּנוּ הַקִּבְ"ה מִבְּטִיחַ שֶׁהַמִּצְרִיִם לֹא יַעֲבִידוּ עוֹד אֶת יִשְׂרָאֵל. **וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֹרֹעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים** – הַקִּבְ"ה יִקְנֶה אֶת יִשְׂרָאֵל וְיַעֲנִישׁ אֶת הַמִּצְרִיִם עַד שֶׁיִּאֲמְרוּ שֶׁהֵם רוֹצִים לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל. **וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים** – הַקִּבְ"ה יִקַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת עַמּוֹ וְיִתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה.**

נִקְרָא פֶּסוּק ח וְנִזְהָה עִם הַתַּלְמִידִים אֶת לְשׁוֹן הַגְּאוּלָּה הַחֲמִישִׁית: **"וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לְתֶת אֶתָּה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב, וְנָתַתִּי אֶתָּה לָכֶם מוֹרָשָׁה, אֲנִי ה'."**

עֹרֶךְ חִינוּכִי: נִדְבַר עִם הַתַּלְמִידִים עַל חֲשִׁיבוֹת הַמִּגּוּרִים בָּאָרֶץ.

פְּעִילוֹת: לְבַרֵּר בְּכִיתָה אִם יֵשׁ מִשְׁפָּחוֹת שְׁעֵלוֹ, לְבַרֵּר מֵהֵיכָן עָלוּ וּמִדּוּעַ עָלוּ לָאָרֶץ? נִיתֵן לְתַלְמוֹת בְּכִיתָה אֶת מִפְּת הָעוֹלָם וְלִמְתוּחַ חֲצִים מֵהָאֲרָצוֹת שֶׁמֵּהֵן עָלוּ אֶל הָאָרֶץ.

בַּפֶּסוּק ט נִרְאָה כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל "לֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבִדָה קָשָׁה". נִסְבֵּיר אֶת הַבִּיטוּי "קַצֵּר רוּחַ" עַל פִּי רַשִׁ"י: "כָּל מִי שֶׁהוּא מִיָּצֵר [מִצְטַעֵר], רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ קָצֵרָה וְאִינוּ יִכּוֹל לְהֵאָרִיךְ בְּנִשְׁמָתוֹ". נִדְגִים אֶת הַדָּבָר: יִצְיָאָה מִהַכִּיתָה לְרִיצָה אוֹ מֵאֲמֵץ מְרוּכָז וּבִדְקִי קָצֵב הַנִּשְׁמָתוֹ... דִּהְיִינוּ סָבֵל הַשְׁעֶבֶד גֵּרָם לָהֶם שֶׁלֹּא יִקְשִׁיבוּ לְדַבְּרֵי מֹשֶׁה. נִיתֵן לְהַסְבִּיר לְתַלְמִידִים כִּי כִּיּוֹם אֵינוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּבִיטוּי "קוֹצֵר רוּחַ" כְּבִיטוּי לְחוֹסֵר סִבְלָנוּת.

פֶּסוּקִים י-כח

נִקְרָא בַּפֶּסוּקִים י-יג עַל חִידוּשׁ הַצִּיּוּי לְלַכֵּת אֶל פְּרַעָה.

בַּהֲמִשָּׁךְ נִלְמַד עַל הַיִּיחּוּס הַמִּשְׁפָּחָתִי שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. נִנְצַל אֶת הַהִזְדַּמְנוּת כְּדֵי לְהִרְאוֹת לְתַלְמִידִים אֶת הַקֶּשֶׁר הַמִּשְׁפָּחָתִי שֶׁבֵּין מֹשֶׁה לְקָרָח (בְּנֵי דוּדִים) – דָּבָר שֶׁיִּסְבִּיר לָנוּ בַּהֲמִשָּׁךְ

החומש את מחלוקת קָרַח עם משה: קָרַח יטען שנשיאות השבט מגיעה לו, כי משה ואהרן, בניו של עמרם, קיבלו תפקידי הנהגה, ולכן הוא הבא בתור לקבל את הנהגת השבט.

פעילות: לבנות עם התלמידים את עץ המשפחה של משה,

פרק ז

פסוקים	הנושא
א-ז	אהרן ידבר עם פרעה, אך ה' יקשה את לב פרעה.
ח-יג	האות לפרעה: מטה אהרן יתפך לתנין.
יד-כה	מפת תדם וההתראה שלפנייה.
כו-כט	התראה לפני מפת הצפרדע.

פסוקים א-ז

בפתיחת הפרק נזהה בשנית את התפקידים שמיעד הקב"ה למשה ואהרן: "ראה נתתיך אֱלֹהִים לְפָרְעָה, וְאַהֲרֹן אֲחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאְךָ". כלומר משה הוא המנהיג האומר לפרעה מה עליו לעשות, ואילו אהרן הוא הנביא – המעביר את דבר המנהיג אל פרעה. נשים לב כי הקב"ה מבשר למשה ואהרן כבר כעת: "וְאַנִּי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פָּרְעָה וְהִרְבֵּיתִי אֶת אֱתֹנִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם". ננסה לברר עם התלמידים: מדוע עושה זאת הקב"ה? הרי הוא הבטיח לישראל שיגאל אותם ממצרים! נפנה את התלמידים לפסוקים ג–ד ונלך לאורו של רש"י: "ואני אקשה – מאחר שהרשיע והתריס כנגדי... טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורותי". כלומר מטרות ה' הן: 1. להעניש את פרעה על שיצא נגד הקב"ה ושעבד את ישראל מעבר למה שנגזר בברית בין הבתרים; 2. בדרך זו ילמדו בני ישראל מה עונשו של מי שאינו שומע בקול ה'.

בהמשך נזהה עם התלמידים את גילם של משה ואהרן בהגיעם אל פרעה.

פסוקים ח-יג

נקרא את הפסוקים, ונלמד על הגעת משה ואהרן לפרעה ועל אות הפיכת המטה לתנין. חשוב להדגיש לתלמידים שאין זה אות הפיכת המטה לנחש, שהרי אות זה נעשה לפני העם, אלא מטרתו להראות לפרעה ולחרטומיו את עוצמתו של ה'. ניתן להרחיב ולומר כי פרעה ומצרים מדומים בתנ"ך לתנין: "הִנְנִי עֹלֶיךָ, פָּרְעָה מֶלֶךְ מִצְרָיִם, הַתְּנִינִי [הַתְּנִינִי] הַגָּדוֹל הָרַב בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו" (יחזקאל כט ג), וה' רוצה להראות לתנין הגדול – פרעה – שהוא, ה', מסוגל

לגבור עליו. לכן גם מטה אהרון, שהפך לתנין, בולע את מטות חרטומי מצרים שהפכו לתנינים.

כהכנה ללימוד עשר המכות, ומכיוון שהתלמידים מכירים את המכות מליל הסדר, ניתן לקרוא את מדרש תנחומא פרשת בא סימן ד: "בטכסיס [מלך] בשר ודם הביא הקב"ה עליהם את המכות. מלך בשר ודם כיון שהמדינה מורדת עליו, מה עושה? משלח לגיונות [צבא], והן מקיפין עליה. בתחילה הוא סוכר [חוסם] אמת המים שלהם. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, הוא מביא עליהם קלנים [משמיעי קולות, להפחדה]. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, יורה בהן חצים. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, מביא עליהם לגיונות [צבא]. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, מביא עליהם דורמסיות [מחלות ומגפות]. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, זורק בהם נפט. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, משליך בהם אבני בליסטרא. ואם חוזרין מוטב, ואם לאו, מגרה בהן לגיונות ואוכלסין [צבא גדול] הרבה. אם חוזרין בהם מוטב, ואם לאו, אוסר אותן בבית האסורין. אם חוזרין מוטב, ואם לאו, הורג את הגדולים שבהם".

פעילות: להכין כרטיסיות לתלייה על שטיח קיר. לחלק לכל תלמיד כרטיסייה ולבקש מהם למצוא את בן-הזוג המתאים על ידי זיהוי איזו מכה היא כל אחד מהטכסיסים שנמנו. את הטבלה השלמה ניתן להדביק על הלוח או על קיר פעיל.

המכה	התכסיס
דם	סגירת מקורות המים
צפרדע	השמעת קולות להפחדה
כינים	ירי חצים הפוגעים בגוף ומכאיבים
ערוב	שליחת צבא שיפגע באויב
דבר	שליחת מחלות ומגפות
שחין	שריפה ויצירת כוויות
ברד	אבני בליסטראות שפוגעות והורסות
ארבה	שליחת צבא גדול
חושך	כלא
בכורות	הריגת האנשים החשובים

לקראת הוראת המכות כדאי לשוב להבהיר ולהמחיש מהו היאור ולהראות את החשיבות שלו למצרים – ארץ דרומית יבשה, ואת התלות הגמורה של המצרים בו. ניתן להביא מפה ולהראות את אורכו הרב של נהר הנילוס - 6,655 ק"מ, אחד משני הנהרות הגדולים בעולם. כן ניתן להראות סרטונים המתארים את הנילוס ומצרים כדוגמת הסרטון הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=dm8945K4dH0>

פסוקים יד-כה

נקרא פסוקים אלו, המתארים את מכת דם. נזהה עם התלמידים כי משה מצטווה להגיע השכם בבוקר אל פרעה, בזמן שהוא יוצא אל היאור. אפשר לעיין בפירושו של רש"י, המסביר כי פרעה יוצא לעשות את צרכיו ביאור כדי שיחשבו שהוא אל, ולכן נשלח משה דווקא לשם על מנת להראות לו שה' יודע שאינו אל.

ננסה לברר עם התלמידים: מהי המכה הראשונה? במי היא פגעה ומדוע? נראה כי מכת הדם פגעה ביאור, שלו ייחסו המצרים כוחות של אל, מכיוון שהוא מקור החיים המרכזי של מצרים, כפי שלמדנו, ולכן הוא נפגע על ידי ה' בראשונה. נזהה עם התלמידים מיהו מבצע

המכה, ונראה שאהרון הוא שמכה את היאור. נדון עם התלמידים מדוע דווקא אהרון, ונסביר על פי פירוש רש"י: "לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים". כלומר: היאור הגן על משה כשהיה בתיבה, ומדין הכרת הטוב אסור למשה להכותו.

ערך חינוכי: הכרת טובה וכפיות טובה. נבקש מהתלמידים לספר על מעשה טוב שעשו למי שגמל להם טוב.

נראה שהמכה נמשכה שבעה ימים, אך מכיוון שגם החרטומים הצליחו להפוך מים לדם, לא נשבר פרעה והתעלם מבקשת משה ואהרון. ניתן ללמד את התלמידים את משמעות הביטוי "לא שת לבו" – לא שם לב.

פסוקים כו-כט

בסוף הפרק נלמד על האזהרה הבאה לפני המכה השנייה: מכת הצפרדע. נראה כי הקב"ה מאפשר לפרעה לשחרר את ישראל ולא להיענש, אך מתוך בחירה הוא מתעלם מהאזהרה, ולכן נענש.

פעילות: כהכנה ללימוד מכת הצפרדע ניתן להכין עם התלמידים צפרדעים מנייר. מופיע בחוברת בעמ' 46. ניתן גם להכין מתבניות ביצים או מכל חומר אחר.

פָּרָק ח

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-יא	מִכַּת הַצִּפְרָדֵּעַ.
יב-טו	מִכַּת הַכְּנִים.
טז-כח	מִכַּת הָעֶלֶב וְהַתְּרָאָה שְׁלִפְנִיָּה.

פסוקים א-יא

בפסוקים אלו נלמד על מכת הצפרדע. בפרק הקודם ראינו שלפני המכה באה התראה. נוהה עם התלמידים כי גם במכה זו אהרון הוא המכה את היאור, וניזכר בסיבה שלמדנו במכת הדם. חשוב להסביר לתלמידים את הביטוי "וַתַּעַל הַצִּפְרָדֵּעַ וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם", המופיע בפסוק ב – כפי שמופיע ברש"י: "ותעל הצפרדע – צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה, והיא מתזת נחילים נחילים, זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות". הפשט הוא כי המילה "צפרדע" היא שם קיבוצי להרבה צפרדעים, כפי שאנו קוראים "חול" לכל גרגרי החול; ועל פי המדרש היתה צפרדע אחת שהתרבתה.

נראה כי אף החרטומים מצליחים להעלות צפרדעים מן היאור, אך הם לא מסוגלים להעלימן.

פעילות: נקרא פסוקים ד-ז ונבקש מהתלמידים לכתוב או להציג את הדו-שיח בין משה ואהרון לבין פרעה. ניתן להעלות את השאלה: מדוע אין פרעה מבקש שהצפרדעים ייעלמו מיד? מדוע הוא מבקש רק "למחר"? ניתן להסביר לפי פירוש האבן עזרא: "וחשב פרעה כי מערכת כוכבי השמים הביאה הצפרדעים על מצרים, ומשה הוא יודע זה, וחשב פרעה כי עתה הגיע עת סור הצפרדעים, על כן נסהו להאריך ואמר למחר". כלומר: פרעה לא מאמין שהמכות הן מאת ה', ולכן בבקשתו שהמכה תיעלם מחר הוא בודק אם אכן היא מאת ה', והיא תיעלם בשעה שבה בחר.

נראה כי בקשתו של פרעה מתקיימת, ולאחר תפילת משה מתו כל הצפרדעים בבתים, בחצרות ובשדות. הן נאספו ערימות-ערימות והסריחו בחום. כאשר ראה פרעה כי המכה נעלמה, "וַיִּהְיֶה כִּי לִבּוֹ לֹא שָׁמַע אֶלֶהֶם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'".

פסוקים יב-טו

בפסוקים אלו נלמד על מכת הכינים. נזהה עם התלמידים כי מכה זו באה ללא התראה. ניתן לדון עם התלמידים: מדוע? ולראות כי מכיוון שבשתי המכות הראשונות התעלם פרעה מההתראה, מגיעה המכה השלישית ללא אזהרה.

כמו כן נראה כי אהרון הוא מבצע המכה, וננסה לברר עם התלמידים: מדוע? נלך לאורו של רש"י המסביר: "לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן". גם במכה זו אהרון הוא אפוא המכה, כי צריך להכות את עפר הארץ, אבל הוא הגן על משה כאשר הסתיר את גופת המצרי שהרג משה.

בנוסף נראה כי החרטומים לא מצליחים להוציא את הכינים ונאלצים להודות בפני פרעה: "אֶצְבֵּעַ אֶלְקִים הוּא". בכך הם מודים כי אכן יש אלוקים – כנגד טענת פרעה בפרק ה: "לא יִדְעֵתִי אֵת ה'". אך פרעה ממשיך בשלו ומחזק את לבו ולא משלח את בני ישראל. חשוב להראות לתלמידים שבמכות הדם, הצפרדע, הכינים והערוב מכביד פרעה בעצמו את לבו ומסרב לשחרר את בני ישראל, כלומר עדיין לא מוצאים פה את שלילת הבחירה החופשית שלו על ידי ה' המכביד את לבו.

לאחר שלמדנו את שלוש המכות הראשונות, חשוב להדגיש לתלמידים את מבנה מכות מצרים, כפי שהם מכירים מההגדה של פסח: דצ"ך עד"ש באח"ב. כל מכה ראשונה (דם, ערוב וברד) פותחת בציווי ללכת בבוקר אל פרעה אל שפת היאור ולהזהירו מפני המכה המתקרבת; כל מכה שנייה (צפרדע, דבר וארבה) פותחת בציווי ללכת אל פרעה בבוקר ולהזהירו מפני המכה המתקרבת; וכל מכה שלישית (כינים, שחין וחושך) באה ללא אזהרה.

פסוקים טז-כח

בפסוקים אלו נתחיל ללמוד את שלוש המכות הבאות, המבדילות בין המצרים לעברים ובאות להראות שאלוהים הוא אלוהי ישראל, ולכן פרעה חייב לשחררם. המכה הראשונה היא מכת ערוב. נזהה עם התלמידים כי גם במכה זו, כמו במכת הדם, מצווה הקב"ה את משה: "הִשָּׁכֶם בְּבִקְרָה וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרֹעֶה, הִנֵּה יוֹצֵא הַמַּיִמָּה, וְאִמְרַתְּ אֵלָיו: כֹּה אָמַר ה': שְׁלַח עָמִי וְיַעֲבֹדֵנִי". נזהה את ההתראה "כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת עָמִי, הִנְנִי מְשַׁלֵּיחַ בָּךְ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמָךְ וּבְבִתֶּיךָ אֶת הָעֶרֶב". ונזהה את מטרת המכה: "וְהַפְּלִיתִי בַיּוֹם אֶת אֶרֶץ גִּשְׁרֹן, אֲשֶׁר עָמִי עֹמֵד עָלֶיהָ, לְבִלְתִּי הֵיוֹת שָׁם עֶרֶב... וְשִׁמְתִּי פֶדֶת בֵּין עָמִי וּבֵין עַמָּךְ". על פרעה ללמוד כי ה' הוא אלוהי ישראל.

נזהה עם התלמידים את משמעות המילה "ערוב" מלשון ערבוב. נלך לאורו של רש"י ונראה כי ערוב, פירושו "כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם".

נזהה עם התלמידים כי לאחר הגעת הערוב פונה פרעה למשה ולאהרן ואומר: "לכו זבחו לאלהיכם בארץ", כלומר פרעה מסכים שבני ישראל יקריבו לה' במצרים. נברר עם התלמידים מה השתנה במכה זו, שפרעה מסכים שבני ישראל יעבדו את ה'? ניתן לברר עם התלמידים איך הם היו מרגישים במקום בו מסתובבות חיות שעלולות לפגוע בהם? נברר עם התלמידים מה, לפי דעתם, תהיה תשובת משה ואהרן, ומדוע? נראה כי משה ואהרן מסרבים ומסבירים שהם לא יכולים להקריב קורבנות במצרים, מכיוון שהם זובחים לה' צאן, שהיה אחד מאילי מצרים (דבר העולה גם בפרשת ויגש). נשער עם תלמידים האם פרעה יסכים לשחררם, ונראה כי פרעה מסכים, אך מתנה זאת: "אֶנֶכִּי אֶשְׁלַח אֶתְכֶם וְזַבְחֶתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִדְבָּר, רַק הֲרַחֵק לֹא תִרְחִיקוּ לְלֶכֶת, הֶעֱתִירוּ בְּעַדִּי".

פעילות: ניתן לבקש מהתלמידים לכתוב דו-שיח או להמחזיז את הדו-שיח שבין משה ואהרן לפרעה. נראה כי משה ואהרן מתפללים אל הקב"ה, והמכה סרה. נזהה עם התלמידים כי הערוב סר – ולא מת, וננסה לברר מדוע? נלך לאורו של רש"י המסביר: "ויסר הערב - ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים, שאם מתו היה להם הנאה בעורות". גם הפעם מכביד פרעה כדרכו את לבו: "וַיִּכְבֵּד פְּרַעֲהוּ אֶת לְבוֹ גַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שְׁלַח אֶת הָעָם".

פרק ט

פסוקים	הנושא
א-ז	מפת הדבר וההתראה שלפניה.
ח-יב	מפת השחין. ה' מחזק את לב פרעה, והוא לא משלח את בני ישראל.
יג-כו	מפת הברד וההתראה שלפניה.
כז-לח	פרעה מבקש שיפסק הברד, והוא ישלח את ישראל; לאחר הפסקת הברד פרעה מכביד את לבו ולא משלח את בני ישראל.

הקדמה

בפרק נמשיך ללמוד על מכות מצרים: דבר, שחין וברד. כדאי להדגיש בשנית את מבנה המכות ולהראות את הדפוס החוזר.

פסוקים א-ז

נפתח במכת הדבר הפותחת בציווי: "בא אל פרעה", כמו מכת הצפרדע; וכן מגיעה התראה לפני בוא המכה: "כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם, הנה יד ה' הויה במקנך... דבר כבד מאד". נוהה עם התלמידים את מטרת המכה - "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" – להראות למצרים שהקב"ה הוא אלוקי ישראל, והמכה פוגעת רק בבעלי-החיים שלהם. נראה את חוסר האמונה של פרעה, השולח לבדוק שאכן "לא מת ממקנה ישראל עד אהד", ולמרות זאת "ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם". חשוב להדגיש לתלמידים כי זו המכה החמישית – ועדיין פרעה ממשיך ומכביד את לבו. נדגיש לתלמידים שה' מכביד את לב פרעה רק במכה השישית – מכת השחין: "ויחזק ה' את לב פרעה". כדאי לדון בכיתה על כך שלכאורה מכביד ה' את לב פרעה – אך מעניש אותו על שאינו משחרר את עם ישראל. התשובות לכך עשויות להיות: א. כך מעניש ה' את פרעה: הוא שולל ממנו את הבחירה החופשית (רמב"ן לפרק ז פסוק ג, ד"ה "וַאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה": "נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה"); ב. ה' מכביד את לב פרעה כדי לחזקו שיעמוד בפני המכות וישחרר את בני ישראל לא בגלל המכות, אלא כאשר הוא עצמו יגיע להבנה שה' הוא מלך העולם, ולכן גם הוא חייב לשמוע בקולו ולעשות את רצונו (ספורנו לפרק ז פסוק ג, ד"ה: "וַאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה").

פסוקים ח-יב

נקרא פסוקים אלו, ונזהה עם התלמידים כי גם במכה זו, השלישית בסבב השני, אין התראה. נראה כי משה הוא מבצע המכה: "וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכֶּבֶשֶׂן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פְרָעָה, וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׁמַיְמָה, וַיְהִי שָׁחִין אֲבַעְבָּעֶלֶת פָּרַח בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה". נשים לב למכה שקיבלו חרטומי מצרים, "וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרָטָמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשָּׁחִין".

כמו כן נזהה עם התלמידים כי זו המכה הראשונה, שבה מחזק ה' את לב פרעה: "וַיַּחֲזֶק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה".

פסוקים יג-לה

נקרא פסוקים יג-כח ונראה כי כעת מתחיל הסבב השלישי של המכות.. נראה כי ביחס למכות הברד והארבה נאמר שכמותן לא היו וכמותן לא יהיו, ומטרתן "בַּעֲבוּר תִּדְעַה כִּי אֲנִי כְּמֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ" – וזאת כנגד טענת פרעה בפרק ה: "מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ?" נדגיש לתלמידים כי פרעה חושב שהוא אלוה, ולכן אין הוא מחויב לשמוע לאלוהי ישראל; ולכן הקב"ה מראה לו כי הוא מלך מלכי המלכים ולכן פרעה חייב לשמוע בקולו.

העשרה: ניתן להראות לתלמידים סרטון, המסביר את היווצרות הברד כדוגמת הסרטון: <https://www.youtube.com/watch?v=2hJefXezrCo>; וכן סרטונים המתארים ירידת ברד בעוצמה, כדוגמת הסרטון: <https://www.youtube.com/watch?v=v9O39sAxx38>.

נראה כי הקב"ה מעמיד אפשרות בפני המצרים להאמין ולהינצל מהמכה: "וַעֲתָה שְׁלַח הָעֶזְרָא אֶת מֹקֵנֶד וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָךְ בַּשָּׂדֶה. כָּל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִמָּצֵא בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֹף הַבִּיתָהּ, וַיֵּרֶד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וַיָּמָתוּ". נראה כי אכן היו מצרים שהחלו לשמוע בקול ה': "הִיָּרָא אֶת דִּבְרֵי ה' מִעֲבָדֵי פְרָעָה הַנִּיס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים".

פעילות: לחלק את הכיתה לשתי קבוצות ולבקש לכתוב נייר עמדה: מדוע לשמוע בקול ה', ומדוע לא לשמוע בקולו. בנוסף ניתן לבקש מהתלמידים לכתוב דו-שיח או להמחיש שיחה בין שני מצרים: אחד הירא את דבר ה', והשני לא.

נזהה עם התלמידים את הביטויים המתארים את עוצמתה של המכה: "וְהָיָה נֶתֶן קִלְתָּ וּבָרָד וַתִּתְּלַח אֵשׁ אֲרָצָה... וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כִּבְדֵּי מָאֵד, אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל אֲרָץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי. וַיֵּד הַבָּרָד בְּכָל אֲרָץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וְאֶת כָּל עֶשֶׂב הַשָּׂדֶה הַכָּה הַבָּרָד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר".

נזהה עם התלמידים את חששו הרב של פרעה מפני המכה, ולכן הוא אומר: "חֲטֹאתִי הַפְּעַם; הִ' הַצִּדִּיק, וְאֲנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים"; אך מיד לאחר שמשה נושא כפיו ומתפלל, "וַיִּחְזַק לֵב פְּרַעֲה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". שוב מחזק פרעה את לבו ומסרב לשלח את ישראל.

נראה את תוצאות המכה בפסוקים לא-לב: "וְהַפְּשִׁתָּה וְהַשְׁעֲרָה גִּפְתָּה, כִּי הַשְׁעֲרָה אָבִיב וְהַפְּשִׁתָּה גִּבְעֹל. וְהַחֲטָה וְהַכְסִּמְתָּ לֹא גִבּוֹ, כִּי אֶפִּילַת הָנָה". כאן המקום להסביר על ההבדל בין הצמחים הממהרים להבשיל וממילא התעצו, ולכן גם נשברו במכת הברד, לבין הצמחים המאחרים להבשיל, ובזמן הברד היו ירוקים ורכים, ולכן לא נפגעו מהמכה.

ערך חינוכי: לפעמים כדאי להתכופף ולתת לגל לעבור.

פעילות: להביא לכיתה חומרים שונים, חלקם גמישים וחלקם קשים, ולתת לתלמידים להתנסות בכיפוף החומרים השונים, ולראות אילו חומרים נשברים בעת הכיפוף.

נקרא פסוקים לג-לה ונראה כי משה יוצא ומתפלל כדי שהברד ייפסק, אך לאחר שפסק הברד, מכביד פרעה את לבו ולא משחרר את בני ישראל.

פְּרִשֶׁת בֹּא

פָּרָק י

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-כ	מַכַּת הָאַרְבָּה.
כא-כט	מַכַּת הַחֹשֶׁךְ.

פסוקים א-כ

נפתח בפסוקים א-ב ונזהה את הסיבות להכבדת ה' את לב פרעה: 1. "למען שתי אתתי אלה בקרב", דהיינו עונש לפרעה על התנהגותו; 2. "ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם, וידעתם כי אני ה'", כלומר כדי ללמד את בני ישראל את גדולת ה', כפי שמסביר רבנו בחיי: "כי מתוך המוסר הזה שנתן הקדוש ברוך הוא במצרים יכירו ישראל לדורות וידעו שמו הגדול".

נזהה עם התלמידים כי כמו במכות הצפרדע והדבר מתבקש משה להגיע אל פרעה: "בא אל פרעה"; ואף כאן יש התראה: "כי אם מאן אתה לשלח את עמי, הנני מביא מחר ארבה בגבלך". בנוסף נראה כי המכה היא עוצמתית: "אשר לא ראוי אבתיך ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד היום", מכיוון שמטרתה להראות כי ה' הוא האל החזק ביותר, ואף פרעה מחויב לשמוע בקולו.

יש להדגיש לתלמידים שהעם המצרי כבר מכיר בגדולת ה' ורוצה לשלח את ישראל, ולכן הם פונים לפרעה בבקשה – או נכון יותר בטרזניה: "עד מתי יהיה זה לנו למוקש? שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלקיהם; הטרם תדע כי אבדה מצרים?"

פעילות: ניתן לבקש מהתלמידים לכתוב מכתב לפרעה ולנמק מדוע כדאי לשחרר את בני ישראל.

נלמד כי פרעה מסכים חלקית ורוצה לדעת "מי ומי ההלכים", אך לאחר שהוא שומע את תשובת משה – "בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותנו, בצאננו ובבקרנו נלך, כי חג ה' לנו" – הוא חוזר לסורו ומסרב לשחרר את ישראל.

ערך חינוכי: עבודת ה'. לדבר עם התלמידים על שותפות כל חלקי עם ישראל בעבודת ה', אפילו הילדים. ניתן לבקש מהתלמידים לספר כיצד הם עובדים את ה'? אילו מצוות הם מקיימים?

בפסוקים יג-כ נראה את תיאור הארבה.

העשרה: ניתן להראות לתלמידים סרטון המתאר את עוצמתו של הארבה כדוגמת הסרטון הבא:

<https://www.youtube.com/watch?v=6bx5JUGVahk>. נתייחס לביטויים: "וַיֵּנֶחַ בְּכָל גְבוּל מִצְרָיִם" – הארבה היה בכל ארץ מצרים; "כַּבֵּד מְאֹד" – ארבה רב מאוד; "וַיִּכַּס אֶת עֵין כָּל הָאָרֶץ וַתִּחַשֵׁךְ הָאָרֶץ" – הארבה כיסה את פני הארץ.

נלמד כי משה הוא מבצע המכה. הקב"ה מביא רוח קדים – רוח מזרחית הנושאת את הארבה למצרים. זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על שמות ארבעת הכיוונים כפי שהם כתובים בתורה: ימה – מערב, קדמה – מזרח, צפונה – צפון, נגבה – דרום.

נזהה את תגובת פרעה למכה: "וַיֹּאמֶר: חֲטַאתִי לַה' אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם". נראה כי משה מתפלל אל הקב"ה, והקב"ה שולח "רוח ים חזק מאד, וַיִּשָּׂא אֶת הָאָרֶב וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף, לֹא נִשְׁאַר אָרֶבָה אֶחָד בְּכָל גְבוּל מִצְרָיִם". נשאל את התלמידים: מדוע לא הרג ה' את הארבה אלא סילק אותו ממצרים? ונסביר שהמטרה היא שהמצרים לא יוכלו ליהנות מהארבה, כלומר לאוכלו.

נזהה עם התלמידים מה קורה מיד לאחר הסתלקות המכה, ונראה כי ה' מחזק את לב פרעה: "וַיַּחֲזֶק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

פסוקים כא-כט

נקרא פסוקים כ-כז: מכת החושך.

נראה כי גם מכה זו, השלישית בסבב השלישי, מגיעה ללא התראה. ניתן להביא את דברי המדרש לסיבות למכת החושך: כדי שהמצרים לא יראו כי רשעי ישראל נענשים אף הם; וכדי שעם ישראל יוכל להיכנס באין מפריע לבתי המצרים ולראות היכן הם החביאו את כספם, וכך יוכלו לקחת אותו מהם כשייצאו ממצרים.

נבקש מהתלמידים לאתר ביטויים המתארים את עוצמת החושך: "וַיָּמָשׁ חֹשֶׁךְ", "חֹשֶׁךְ אַפֶּלָּה", "לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו", "וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחֲתָיו".

פעילות: לקחת בכל פעם זוג תלמידים, לשים כיסוי עיניים לתלמיד אחד ולבקש מהשני להוביל את התלמיד עם העיניים המכוסות בנתיב מכשולים. נגלה כי חושך יחסי, כלומר אפלולית, עדיין אינו חושך של "לֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחֲתָיו". כי יש ראיית לילה; ואפילו אם מישהו לא רואה כי כיסו את עיניו, עדיין יש פתרונות איך להסתדר, כי האנשים בסביבתו רואים; אבל כשארץ שלמה שרויה בחושך מצרים המצב שונה לגמרי.

ניתן לדבר עם התלמידים על הסיבה למכת החושך, כפי שמופיעה במדרש: שהעברים יוכלו לראות היכן מסתירים המצרים את אוצרותיהם, וכאשר ייצאו ממצרים יוכלו ללכת ולבקש מהם את רכושם כדי לקיים את הבטחת ה': "יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל"

פעילות: לתת לכל תלמיד שקף, עליו יצייר "אוצר" כלשהו, ולהניח את השקף על בריסטול שחור. להכין עם התלמידים דמות של עברי על נייר לבן. להזמין את התלמידים זה אחר זה להציג את ה"אוצרות" לכיתה על ידי הכנסת הציור של העברי על הדף הלבן בין השקף ובין הבריסטול השחור.

נלמד על תגובת פרעה: "לֹכוּ עֲבָדוּ אֶת ה', רק צאנכם ובקרכם יצג, גם טפכם ילך עִמָּכֶם". נברר עם התלמידים מדוע דורש פרעה להשאיר את הצאן והבקר, ונראה כי הוא רוצה "עירבון" לכך שהם יחזרו. נראה כי משה מסרב להצעת פרעה זו לצאת ולהשאיר את הצאן והבקר, מכיוון שמהם צריכים לקחת בהמות להקרבה לה'.

נזהה עם התלמידים את תגובת משה לדברי פרעה: "גַּם אֶתָּה תֵּתֶן בְּיָדֵנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת, וְעֲשִׂינוּ לָהּ אֱלֹקִינוּ". חשוב להסביר לתלמידים שדרישת משה מפרעה בפסוק כה – לתת בידם זבחים להקריב לה' לא באה כהתגרות בפרעה, המסרב לאפשר להם לקחת את צאנם ובקרים, אלא דרישה מפרעה להכיר בה' ולרצות להקריב לו קורבן. כאשר יכיר פרעה בגדולת ה' וירצה להקריב לו קורבן, יהיה זה סימן שהוא משלח את בני ישראל מתוך ההכרה שה' הוא מלך העולם ושהוא, פרעה, מקיים את רצונו.

נסיים בפסוקים כז-כט: "וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם" הקב"ה מחזק את לב פרעה, והוא מסלק את משה מהארמון.

פָּרָק יא

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ג	צווי לבני ישראל להתכונן לקראת מפת הבכורות.
ד-ח	ההתראה לפני מפת הבכורות.
ט-י	ה' מכביד את לב פרעה.

הקדמה

בפרק נלמד על ההכנות לקראת מכת הבכורות – הנגע האחרון שרוצה ה' להביא על פרעה.

פסוקים א-ג

בפסוקים אלו נלמד על בקשת ה' ממשה – לצוות את בני ישראל שייקחו מהמצרים כלי כסף וכלי זהב כדי לקיים את מה שהבטיח לאברהם בברית בן הבתרים – שלאחר השעבוד במצרים ייצאו בני ישראל ממצרים ברכוש גדול – ועכשיו הגיע הזמן לקיים הבטחה זו. זו הזדמנות לדון עם התלמידים על נושא קיום הבטחות.

נראה כי הקב"ה מצווה: "וַיִּשְׁאַלֵּנוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב". נלך לאורו של חזקוני: "ולא בענין מתנה כדי שיהיו מצריים להוטים לרדוף אחריהם". הקב"ה מעוניין להטביע את המצרים בים-סוף – מידה כנגד מידה על שהטביעו את זכרי בני ישראל – ולכן ציווה שייקחו בהשאלה, כדי שכאשר ייוודע למצרים שבני ישראל לא חוזרים למצרים, ירדפו אחריהם. נלמד כי בשני אופנים גרם הקב"ה שהמצרים ייתנו את רכושם לישראל. הראשונה: הוא נתן "אֶת חֵן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם", דהיינו שהמצרים יחבבו את בני ישראל וירצו לתת להם את רכושם; והשנייה: "גַּם הָאִישׁ מִשָּׁה גָדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי הָעָם", כלומר המצרים למדו על גדולת משה שליח ה', ועכשיו חוששים מפניו.

פסוקים ד-ח

נקרא פסוקים אלו ונראה את ההתראה לפני מכת הבכורות. נזהה עם התלמידים את הזמן הצפוי, שבו תתרחש המכה: "כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה". נברר עם התלמידים מדוע נאמר "כַּחֲצֹת" (האות כ' מייצגת כאן השערה – בערך) – ולא "בחצות" (כלומר בדיוק), כפי שאכן קרה. נלך

לאורו של רש"י המסביר: "ולא אמר בחצות, שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו: משה בדאי הוא". משה מעדיף להגיד זמן משוער, ולא זמן מדויק, כדי שלמצרים לא תהיה סיבה לא להאמין כי המכה היא מאת ה'.

נוזה עם התלמידים שמלבד הבכורים המצרים מכה ה' גם את בכורי השפחות, ששמחו כאשר המצרים העבירו את בני ישראל ושעבדו אותם; וכן את בכורי הבהמה. אותם העניש ה', מכיוון שהמצרים ייחסו לבהמות תכונות של אלוה וועבדו להן.

נלמד כי לפני צאתו מפרעה אומר לו משה: "וְיָרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלֵי וְהִשְׁתַּחֲוּ לִי לֵאמֹר: צֵא אִתָּה וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרִגְלֶיךָ". כלומר הוא לא מבזה את פרעה ואומר: "וירדת אלי והשתחוית לי", אלא למרות רשעותו של פרעה חולק משה לו כבוד.

ערך חינוכי: לדבר עם התלמידים על דיבור בשפה יפה מכובדת.

פעילות: לחלק לתלמידים משפטים, שחלקם נכתבו בצורה מכובדת וחלקם לא, ולתת להם להסתדר בזוגות. לדוגמה: "תביא לי כבר את המחברת עם שיעורי הבית"; "האם אפשר, בבקשה, לקבל את המחברת עם שיעורי הבית?" או לתת להם משפטים כתובים בצורה לא מכובדת ולבקש מהם לכותבם בצורה מכובדת.

פסוקים ט-י

בפסוקים אלו נלמד כי הקב"ה אומר למשה: "לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרֹעֶה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם", וממילא "וַיִּחַזֵּק ה' אֶת לֵב פְּרֹעֶה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ".

פרק יב

הפסוקים	הנושא
א-ב	מצות קידוש החודש.
ג-יא	הלכות פסח מצרים.
יב-יג	ה' מודיע על מכת הבכורות.
יד-כ	הלכות פסח דורות.
כא-כח	משה מודיע לבני ישראל את צווי ה' על פסח מצרים ופסח דורות, וישראל הולכים ועושים כדבר ה'.
כט-לד	מכת הבכורות ושלוח ישראל ממצרים.
לה-לו	בני ישראל לוקחים ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות.
לז-מב	יציאת בני ישראל ממצרים ותם השעבוד.
מג-נא	הלכות נוספות בענין קרבן הפסח.

הקדמה

נפתח את הפרק במצווה הראשונה שהצטוו ישראל כעם – מצוות קידוש החודש, שנהגה בזמן בית המקדש וגם לאחר החורבן. הנושא מסועף וכולל פרטים רבים, אך לעת עתה יש להבהיר שתחילתו של חודש חדש נקבעת לפי חידוש הלבנה. (על מצווה זו – קידוש החודש על פי עדים – ילמדו התלמידים בהרחבה במשנה, במסכת ראש השנה, המיועדת לפי תוכנית הוראת תושב"ע לכיתה ה').

פסוקים א-ב

נקרא פסוקים אלו ונזהה עם התלמידים כי החודש הראשון הוא ניסן. חשוב להסביר לתלמידים כי תשרי הוא אומנם החודש הראשון כפי שאנו סופרים בלוח השנה על פי ספירת השנים מבריאת העולם, אך על פי התורה "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". ניתן להסביר כי לאחר גאולת ישראל ממצרים והפיכתם לעם הפך החודש שבו נגאלו להיות הראשון בחשיבותו, ולכן הוא החודש הראשון על פי התורה.

העשרה: מומלץ להראות לתלמידים את מופעי הירח השונים בתחילת החודש, באמצעותו ובסופו. ניתן להראות לתלמידים את ההסבר בוויקיפדיה על מופעי הירח וכן את הסרטון מצד שמאל המבהיר את הנושא:

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%95%D7%A4%D7%A2_%D7%94%D7%99%D7%A8%D7%97#/media/File:Lunar_libration_with_phase_Oct_2007_4_50px.gif

פסוקים ג-יא

פסוקים אלו עוסקים בהלכות פסח מצרים. נלמד על הציווי לקחת פֶּ֫חַח בִּי־בְנִיסָן ולשוחטו בִּי־דִּנְסָן. ניתן להסביר לתלמידים כי הקב"ה מצווה את ישראל לקחת את הפֶּ֫חַח שהיה מאילי מצרים, לקשור אותו לכרעי המיטה במשך ימים, ואז לשוחטו.

ערך חינוכי: מידת האמונה והביטחון בה'. מעשה זה – של לקחת הפֶּ֫חַח, האליל המצרי – מביע את מידת הביטחון והאמונה השלמה בקב"ה.

נלמד על הלכות פסח מצרים.

פעילות: מכיוון שהמצוות מרובות, כדאי לתת לתלמידים רשימה של מצוות, והם ימתחו קו בין המצווה לבין הפסוק שממנו נלמדה; או לחלק את הפסוקים והמצוות בין תלמידי הכיתה, והם יצטרכו למצוא מה מתאים למה. ניתן לגזור כל זוג בצורה מיוחדת כדי לסייע לתלמידים להתאים כל מצווה לפסוק שממנו נלמדה. אפשרות נוספת היא לערוך מעין ליל סדר בכיתה ובמהלכו לזהות את ההלכות השונות.

פסוקים יד-כ

נקרא פסוקים יד-כ ונוהה עם התלמידים את הלכות פסח דורות: השבתת החמץ; ביעור החמץ; איסור אכילת חמץ; חג ביום הראשון וביום השביעי ואיסור עשיית מלאכה; היתר הכנת אוכל נפש בחג; ומצוות אכילת מצה. נבקש מהתלמידים לספר על קיום מצוות אלו בבתיהם בליל הסדר.

פסוקים כא-כח

נקרא פסוקים כא-כח ונלמד על הציווי לבני ישראל לעשות את הפסח. חשוב להדגיש לתלמידים כי מדובר על קורבן הפסח. יש צורך להסביר לתלמידים את המושגים "אֲגִידָה אֲזוֹב" – שלושה ענפים של צמח האזוב/זעתר הנלקחים כחבילה אחת. ניתן להביא לכיתה את הצמח עצמו או תמונה שלו; סף – כלי בו אוספים את דם הקורבן; מִשְׁקוֹף – הקורה שמעל הפתח; מְזוֹזוֹת – הקורות שמימין לפתח ומשמאלו. בנוסף נלמד כי על בני ישראל נאסר לצאת מהבתים בזמן המכה. נראה כי הקב"ה בעצמו עבר לנגוף את מצרים: "וַיִּרְאֶה אֶת הַדָּם עַל הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוֹזוֹת וַפֹּסֶחַ ה' עַל הַפֶּתַח וְלֹא יָתֵן הַמִּשְׁחָת לָבֹא אֶל בְּתִיכֶם לְנֹגֵף". נסביר על פי האלשיך הקדוש: "וראה את הדם, שהוא, כי יסתכל בזכות הדם ופסח ה'". כלומר הקב"ה ראה שישראל מקיימים את דברו, ובזכות זאת פסח על בתיהם והם ניצלו.

נסכם שבני ישראל עשו את כל מה שנצטוו, "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ".

פסוקים כט-לו

נקרא את הפסוקים ונראה כי הקב"ה הכה כל בכור בארץ מצרים בחצות בדיוק. נסביר לתלמידים לאורו של רש"י: "כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת" – "יש שם בכור מת. אין שם בכור, גדול שבבית קרוי בכור".

נוהה כי פרעה בעצמו מגרש את בני ישראל: "קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי, גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת ה'". הוא מאפשר להם לקחת את צאנם ובקרים ומבקש: "וַיִּבְרְכֵם גַּם אֲתִי", וכאן למעשה מכיר פרעה בעליונות ה' ומבקש ברכה.

נראה כי עם ישראל לוקחים את "מִשְׁאַרְתָּם צִרְתָּ בְּשִׁמְלָתָם עַל שִׁכְמָם", ונלך לאורו של רש"י, המסביר כי מדובר על שיירי המצה והמרור (מקורבן הפסח אסור להשאיר, והנשאר הוא נותר ואסור באכילה) והוא משיב: "אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוות".

ערך חינוכי: קיום מצוות מאהבה ושמחה.

פעילות: לבקש מהתלמידים לספר או לצייר מצווה אחת החביבה עליהם ולהסביר מדוע. כן נראה כי בני ישראל גם מילאו אחר ציווי ה': "וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׁמֹלֹת".

פסוקים לו-מב

נקרא את הפסוקים ונראה את תחילת המסע. כדאי להביא מפה ולהראות את כיוון המסע של בני ישראל.

נזהה עם התלמידים כי ממצרים יצאו שש מאות אלף גברים, ובנוסף נשים וטף, כלומר מדובר על כמות עצומה של אנשים. נזכיר לתלמידים כי בני יעקב ירדו למצרים שבעים נפש – ועכשיו הם מונים למעלה משני מיליון איש. בנוסף נזהה עם התלמידים את הערב-רב שעלה עם ישראל ממצרים – "וְגַם עָרַב רַב עָלָה אִתָּם" – ונסביר על פי רש"י: "ערב-רב – תערובות אומות של גרים". תחת שלטון המעצמה המצרית היו כבושים עוד עמים מלבד ישראל, וכך היתה מצרים "בית עבדים" לא רק של בני ישראל. בזמן שישראל יצאו ממצרים, הסתפחו אליהם אפוא אנשים נוספים ויצאו אף הם אתם.

נשים לב שבני ישראל אופים את בצקם במהירות, ולכן בצקם לא הספיק לתפוח "וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם". מכאן נראה את שבחן של ישראל, כפי שמסביר רש"י: "וגם צדה לא עשו להם לדרך. מגיד שבחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה, אלא האמינו והלכו, הוא שמפורש בקבלה (ירמיהו ב ב) זכרתי לך חסד נעורִיךְ אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

נעמוד עם התלמידים על משך הזמן המתואר בפסוק מ: "וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". לאור פירושו של רש"י נסביר שמדובר על ארבע מאות ושלשים שנה מהולדת יצחק, כפי שנאמר בברית בין הבתרים לאברהם: "גר יהיה זרעך".

פסוקים מג-נ

נקרא פסוקים מג-נ ונזהה עם התלמידים את המצוות הנוהגות בפסח דורות: האנשים שאסור להם לאכול מקורבן הפסח; החובה לאוכלו בחבורה; איסור שבירת עצם; ואיסור אכילת ערל מקורבן הפסח.

פסוק נא

היציאה ממצרים: "וַיְהִי בֶּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם עַל צִבְאֹתָם". נסביר כי הקב"ה מוציא את ישראל "בֶּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", דהיינו בעיצומו של יום, בצהריים – ולא בלילה, כפי שמסביר המדרש פסיקתא זוטרית (לקח טוב) שמות פרשת בא פרק יב סימן נא: "בעצמו של יום, שלא יאמרו המצריים בגניבה יצאו". הקב"ה מוציא את ישראל באופן גלוי, ואיש אינו יכול לעכב בעדו.

פרק יג

פסוקים	נושא
א-י	מצוות שהן זכר ליציאת מצרים.
יא-טו	מצוות פטר רחם בהמה טהורה ופטר רחם חמור.
טז	מצוות הנחת תפילין כזכר ליציאת מצרים.

פסוקים א-י

נלמד על המצוות שיש לקיים בפסח דורות, כגון האיסור לראות חמץ בפסח והחובה לספר ביציאת מצרים. זה הזמן להסביר את חשיבות ליל הסדר והמצווה לספר בו לבנים את סיפור יציאת מצרים. נבקש מהתלמידים לספר על מנהגים הנוהגים בליל הסדר בבתיהם.

פעילות: ניתן לערוך "סדר" בכיתה ולספר ביציאת מצרים, להביא מאכלי עדות מיוחדים לפסח וכד'.

פסוקים יא-טז

נלמד על המצוות שהן זכר ליציאת מצרים: פטר רחם ומצוות תפילין. זו הזדמנות לדבר עם התלמידים על מצוות התפילין, על מבנה התפילין ועל כך ששתיים מארבע הפרשיות שבתפילין הן מפרקנו: פסוקים א-י – פרשייה ראשונה, ופסוקים יא-טז – פרשייה שנייה של תפילין. נזהה עם התלמידים כמה פעמים מופיעה יציאת מצרים בפרשיות התפילין, ונראה כי אכן התפילין הן "אות זכר ליציאת מצרים".

העשרה: ניתן להביא לכיתה תפילין וכן את הקלפים עם הפרשיות הנמצאות בבתי התפילין. כמו כן ניתן להסביר בקצרה על מצוות פדיון הבכור באדם ובבהמה הטהורה. נראה כי גם פטר החמור זכה להיכלל במצווה – אף על פי שהוא בהמה טמאה – כפי שמסביר רש"י: "שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים, שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים". חשוב להדגיש לתלמידים כי בכור אדם נפדה בחמישה

שקלי כסף הניתנים לכוהן ; בכור בהמה טהורה ניתן לכוהן והוא מקריב אותו כקורבן ;
ואילו פטר חמור נפדה בשה הניתן לכוהן.

העשרה: לבקש מילדים להביא תמונות ולשתף בתיאור או בהבאת תמונות של מסיבת פדיון
בכור אם היתה במשפחתם. כמו כן ניתן להראות את המטבע ו/או המדליה שהנפיקה
החברה הישראלית למדליות ולמטבעות. ניתן למצוא בקישור המצורף:
<https://www.israelmint.com/?section=45211&product=2953&lineItem=905>

פָּרָק יג

פרשת בשלח

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
יז-כב	הַמַּסָּע בַּמִּדְבָּר מִסֻּכּוֹת לְאִיתָם.

פסוקים יז-כב

בפסוקים אלו נלמד על המסע מסוכות לאיתם.

חשוב להביא בפני התלמידים מפה ולהראות, שהדרך הקצרה ביותר מארץ גושן לארץ כנען היא הליכה לאורך חוף הים התיכון. נברר עם התלמידים מדוע לא הוביל הקב"ה את ישראל בדרך הקצרה ביותר אל הארץ? זו הזדמנות לדבר עם התלמידים על מפת הארץ ועל אחת מהדרכים המרכזיות שעברו בארץ: "דרך הים" – הדרך שעברה באזור מישור החוף, שהיה נוח למעבר, ושימשה בימי קדם למעבר ממצרים לסוריה, אנטוליה וארם נהריים (איראן ועיראק של ימינו). על פי פסוק יז נזהה עם התלמידים את ארץ פלשתים. "וְלֹא נָחָם אֱלֹקִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא, כִּי אָמַר אֱלֹקִים: כֹּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִם". נעמוד על הפועל "נָחָם" – הִנָּחָה אותם, והפועל "יִנָּחֵם" – יתחרט. נדגיש בפני התלמידים שהקב"ה לא הוביל את בני ישראל בדרך הקצרה ביותר לא בגלל חוסר יכולת להתמודד עם הפלשתים שגרו באזור, אלא כדי שלא יאבדו את בטחונם כשיתקלו בפלשתים (כמו שאכן קרה בחטא המרגלים: בני ישראל טענו שיושבי כנען חזקים, ולא בטחו בה' שיצליח להכניסם לארץ למרות זאת).

נראה בפסוק יט כי משה דואג לקחת את עצמות יוסף לקבורה בארץ כנען.

עֵרֶךְ חִינוּכִי: קיום הבטחות.

משה מקיים את מה שנשבעו האחים ליוסף שביקש: "וְהָעֲלִיתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם".

עֵרֶךְ חִינוּכִי: אהבת הארץ: אהבת הארץ של יוסף, שביקש להעלות את עצמותיו ולהיקבר בארץ – ולא להיקבר בקבורת המלכים במצרים. ניתן להביא את המדרש על מציאת ארונו של יוסף על ידי משה, כפי שמופיע בתלמוד בבלי מסכת סוטה דף יג עמוד א: "סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה, אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר, כדי שיתברכו מימיו. הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו: יוסף, יוסף, הגיע העת שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל

אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל. אם אתה מראה עצמך – מוטב, אם לאו – הרי אנו מנוקין משבועתך. מיד צף ארונו של יוסף”.

נסיים את הפרק בזיהוי תפקידי עמוד האש ועמוד הענן. ניתן להביא בפני התלמידים את מדרש תנחומא פרשת בשלח סימן ג: ”את מוצא שבעה ענני כבוד היו, אלו הן: וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן הרי אחד, ועננך עומד עליהם הרי שתיים, ובעמוד ענן (במדבר יד) הרי שלשה, ובהאריך הענן (שם/במדבר ט) ארבע, ובהעלות הענן חמשה, ואם לא יעלה הענן ששה, כי ענן ה' על המשכן (שמות מ) שבעה, ארבע מארבע רוחות, ואחד מלמטה, ואחד מלמעלה, ואחד מהלך לפניהם, כל הנמוך מגביהו וכל הגבוה מנמיכו ושורף נחשים ועקרבים מכבד ומרבץ את הדרך לפניהם”.

פָּרָק יָד

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-יד	הַמִּצְוִים רוֹדְפִים אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
טו-לא	בְּקִיעַת יָם-סוּף, טְבִיעַת הַמִּצְוִים וְתִשׁוּעַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הַקְדָּמָה

בפרק נלמד על תוכנית ה' להטביע את המצרים בים-סוף כעונש מידה כנגד מידה על הטבעת זכרי ישראל.

פְּסוּקִים א-יז

נקרא פסוקים א-ד ונראה כי ה' מצווה על בני ישראל לשוב לאחוריהם במקום הנקרא "פי החירות", שהיה אחד מאילי מצרים, כדי להטעות את פרעה ולגרום לו לחשוב שאלוהי מצרים – הוא שמעכב את ישראל.

נמשיך בקריאת פסוקים ה-ט ונראה את להיטותו של פרעה להחזיר את בני ישראל. נזהה עם התלמידים כי פרעה עצמו רותם את מרכבתו – "וַיֹּאסֶר אֶת רַכְבּוֹ וְאֶת עֲמֹ לָקַח עִמּוֹ". בנוסף הוא משכנע את עמו להצטרף אליו למרדף. נקרא את הצעת פרעה הרמוזה בפסוק "וְאֶת עֲמֹ לָקַח עִמּוֹ", וכפי שמפרש רש"י: "משכס בדברים: לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום. בואו עמי, ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה, ואני אקדים לפניכם... דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר, אני אשווה עמכם בחלק". חשוב להדגיש לתלמידים שהצעה זו חריגה, שכן בדרך כלל שולח המלך את צבאו לפניו – ואילו כאן מציע פרעה שהוא עצמו יוביל את צבאו, והיא באה לשכנע את המצרים להצטרף לפרעה. כאן המקום לדבר על דמות המנהיג בעם ישראל והתנהגותו. ניתן להרחיב על מנהיגי עם ישראל בתקופת השופטים, שהובילו בעצמם את העם למלחמות, וכן על מלכי ישראל שאול ודוד, שיצאו בראש צבאם למלחמה, ועד ימינו הולכים מפקדי הצבא בראש הכוח.

ננסה לברר עם התלמידים כיצד, לפי דעתם, מרגיש עם ישראל: הים לפניו והמצרים אחריו? נראה שקיים חשש רב מפני הבאות. נבקש מהתלמידים לחשוב מה צריך לעשות? נרשום את

תשובות התלמידים על הלוח: להתפלל לה', להיכנע, לחזור למצרים או לקפוץ לים. ניתן לבקש מהתלמידים להתחלק בכיתה לפי קבוצות אלו ולהכין כרזות ו/או טיעוני שכנוע מדוע דווקא דרך זו היא הדרך הראויה.

נעיין בפסוקים יג-יד ונראה כי משה מרגיע את העם: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם: אֵל תִּירָאוּ. הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם, כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסָּפוּ לְרֹאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם. ה' יִלְחֶם לָכֶם, וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן". ניתן להביא בפני התלמידים את המדרש (ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח רמז רלג), המראה כי אכן היו בעם ישראל ארבע קבוצות אלו שזיהו התלמידים: "ארבע כתות נעשו ישראל על הים. אחת אומרת נפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן, ואחת אומרת נצווח כנגדן. זו שאומרת נפול לים נאמר להם: התיצבו וראו [יד, יג]; זו שאומרת נחזור למצרים נאמר להם: כי אשר ראיתם [יד, יג]; זו שאומרת נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם: ה' ילחם [יד, יד]; וזו שאומרת נצווח כנגדן נאמר להם: ואתם תחרישון [יד, יד]". על פי המדרש אף אחת מהקבוצות לא צדקה, והקב"ה לא אפשר למצרים לפגוע בישראל.

פסוקים טו-לא

נזהה עם התלמידים כי בפסוק טו אומר הקב"ה: "מִה תִּצָּעַק אֵלַי? דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ".

ערך חינוכי: לקיחת אחריות ויוזמה. רק כאשר יתחילו עם ישראל לנוע לכיוון הים, הוא ייבקע.

נקרא פסוקים טז-יח ונראה את ציווי ה' למשה לנטות ידו על הים.

נקרא פסוקים יט-כ ונראה כי בלילה זה עמוד הענן לא הסתלק כמדי יום, אלא עבר לאחורי בני ישראל והבדיל בינם לבין המצרים, כאשר המטרה היא למנוע מהמצרים לפגוע בעם ישראל.

נקרא פסוקים כא-כח. הים נבקע לאחר שרוח קדים עזה מייבשת אותו. גם לפי ההסבר – כי מדובר בגיאות ושפל – יש להדגיש שעוצמת הנס היא בכך שהדבר קרה בדיוק בזמן שבני ישראל היו זקוקים לכך.

ערך חינוכי: המושג נס. נסביר כי נס הוא למעשה מוט גבוה המשמש לתליית דגל או דבר-מה אחר לצורך סימן. בעצם משמעות הנס שעושה הקב"ה כאות ומופת כדי להראותנו כוחו וגבורתו וללמדנו יראתו: ולראות כי נס אינו בהכרח שינוי סדרי הטבע, אלא ניתן לראות נסים גם במהלכים טבעיים.

חשוב להדגיש כי מטרת נס קריעת ים-סוף היא יראת ה': "וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה', וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמֹשֶׁה עֲבָדָיו".

בנוסף חשוב להדגיש לתלמידים כי קבלת הנס מאת ה' היא לאחר פעולה שעושה מקבל הנס. בתחילה על בני ישראל לנסוע לכיוון הים, ועל משה להרים את ידו – והים ייבקע. לאחר שיקראו התלמידים את הפסוקים ויעסקו בהם ברמת הפשט, ניתן להביא את המדרש במדבר רבה פרשת נשא יג: "כשעמדו ישראל על הים, היו השבטים מִידֵינִים אלה עם אלה. זה אומר: אני יורד תחילה, וזה אומר: אני יורד תחילה. קפץ נחשון לתוך גלי הים וירד... אמר הקדוש-ברוך-הוא למשה: 'ידידי שוקע בים – ואתה מתפלל? דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ'".

פֶּרֶק טו

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-יט	שִׁירַת הַיָּם.
כ-כא	שִׁירַת מֶרְיָם.
כב-כו	הַמִּתְקַת הַיָּם בְּמֶרֶה וּנְתִינַת מְקַצֵּת הַמַּצּוֹת.
כז	הַחֲנִיָּה בְּאֵילִים.

פסוקים א-יט

נלמד את הפסוקים של שירת הים. חשוב להדגיש לתלמידים את הנושא של השירה: הודיה לה' על הנס.

ערך חינוכי: הכרת טובה ואמירת תודה בחיי היומיום למי שמסייע ומיטיב לנו, כפי שעם ישראל מודה לה' על ההצלה מיד המצרים.

שירת הים נאמרת בתפילת שחרית מדי יום ביומו, וזו ההזדמנות להעמיק בה ולהסביר את המילים הקשות שבה. אין צורך לפרש את כל המילים והביטויים, אלא דוגמאות שבאמצעותן נלמד את התוכן.

פעילות: נחלק לתלמידים דפים ועליהם פסוק או הסבר פסוק, ולתת להם למצוא את "בן הזוג". לדוגמה: פתק שעליו כתוב: "מֶרְכָּבַת פָּרְעָה וַחֲיִילוֹ יָרָה בַּיָּם" צריך למצוא את בן זוגו – פתק שעליו כתוב: ה' השליך את מרכבותיו של פרעה וצבאו לים; וכן פתק שעליו כתוב: "וּמִבְּחַר שְׁלֹשֵׁי טַבָּעוֹ בַּיָּם סוּף" צריך למצוא את בן זוגו – פתק שעליו כתוב קציניו הנבחרים של פרעה הוטבעו על ידי ה' בים סוף.

כמו כן מומלץ להראות לתלמידים את הייחוד של "שפת השירה": מילים וצורות מיוחדות, חרוזים, תקבולות, דימויים וכדומה.

חשוב להראות לתלמידים את מבנה השירה ולהתייחס אליה:

פסוקים א-ג – שבח לה'.

פסוקים ז-יא – עוצמתו של ה' הנלחם במצרים.

פסוקים יב-טז – פחד העמים מפני ה'.

העשרה: ניתן להראות לתלמידים את מבנה כתיבת השירה בתורה, "אריח על גבי לבנה". אפשר לקחת את התלמידים לבית הכנסת או להביא לכיתה "תיקון סופרים" – המשמש את הקוראים בתורה בבית הכנסת, או להקרין את השירה בקישור:

http://www.jerusalemcrown.com/website_en/index.asp?page_id=10

פעילות: ניתן לבקש מהתלמידים לדמיין כי הם מהניצולים ולכתוב מכתב תודה לה'.

פסוקים כ-כא

נקרא פסוקים אלו ונראה את מנהיגותה של מרים המובילה את שירת הנשים. זו ההזדמנות לחזור ולדבר על דמותה של מרים.

פעילות: לעשות עם התלמידים עבודת יצירה: לצייר את תוף מרים ולקשטו או לקנות תופי מרים ולקשטם.

פסוקים כב-כז

נקרא את הפסוקים ונלמד על הגעתם של בני ישראל למִצְרָה, תלונתם על המים, וכן על המצוות שקיבלו בִּמְצָה. זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על כך שה' מנסה את בני ישראל: האם יבקשו מים – או יתלוננו? ועל האופן הראוי לבקש בקשות, גם אם הן מוצדקות (כגון בקשת המים).

נסיים בפסוק כז – ההגעה לאילים.

פֶּרֶק טז

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ג	תְּלוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשָׁתָם לֶלֶחֶם וּבֶשֶׂר.
ד-ה	הַבְּטָחַת ה' לֶלֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם.
ו-י	מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מוֹכִיחִים אֶת יִשְׂרָאֵל עַל תְּלוֹנוֹתֵיהֶם.
יא-יג	ה' אוֹמֵר לְמֹשֶׁה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן לָהֶם אֶת בִּקְשָׁתָם.
יד-לו	הַמָּן וְהַמְּצוּוֹת הַתְּלוּיֹת בּוֹ.

הַקְדָּמָה

בפרק נלמד על תלונות בני ישראל ביחס לאוכל ואת בקשתם ללחם ולבשר.

פסוקים א-ה

נקרא פסוק א ונזהה את התאריך: ט"ו באייר, חודש לאחר צאת ישראל ממצרים.

נמשיך בקריאת פסוקים ב-ג ונזהה עם התלמידים את תלונות בני ישראל: "מִי יִתֵּן מוֹתֵנוּ בְּיַד ה' בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם", ונראה את הגעגוע "בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סֵיר הַבֶּשֶׂר בְּאֶכְלֵנוּ לֶחֶם לְשֹׁבֵעַ". חשוב להדגיש לתלמידים שתלונת בני ישראל הגיונית, שהרי הם כבר במדבר חודש ימים, והלחם שהוציאו ממצרים אזל. ניתן לבקש מהתלמידים לתאר איך היו הם מרגישים לאחר חודש במדבר.

נקרא פסוקים ד-ה ונראה את תגובת ה' לתלונה. ה' מבטיח להם יום-יום לחם מהשמים, וביום שישי מנה כפולה.

פסוקים ו-יג

נזהה בפסוקים ו-י את תוכחת משה ואהרן לבני ישראל, ובפסוקים יא-יג נראה את תגובת ה': בשר תקבלו בין הערביים, ולחם בבוקר. נסביר לתלמידים כי הבקשה לבשר לא מוצדקת, שהרי היו לבני ישראל צאן ובקר לרוב כשיצאו ממצרים; ומכיוון שבקשתם לא

מוצדקת, יגיע הבשר בערב. לעומת זאת היתה הבקשה ללחם מוצדקת, שהרי אזל הלחם שלקחו ביוצאם ממצרים, ולכן יגיע בבוקר.

העשרה: ניתן להראות לתלמידים תמונות של שָׁלוֹ להמחשה כפי שמופיע בקישור הבא:
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%95_%D7%A0%D7%95%D7%93%D7%93

הפעלה: נבנה עם התלמידים דגם של שלו וניצור "להקת שְׁלוֹוים" בכיתה.

פסוקים יד-לו

נקרא את הפסוקים ונזהה עם התלמידים מדוע נקרא הלחם מן: "וַיֵּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו: מֶן [מה] הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מֶה הוּא". בהמשך ניתן לתלמידים לראות אילו הלכות מצווה ה' ביחס למן:

1. פסוק טז: "לֶקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ, עֹמֶר לַגִּלְגָּלֶת, מִסֹּפֶר נִפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשֶּׁר בְּאֶהָלוֹ תִקְחוּ" – לקחת כמות של עומר לכל בן משפחה.

2. פסוק יט: "אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר" – איסור לשמור מהמן למחרת.

3. פסוק כו: "שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקֹטְהוּ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, שַׁבָּת, לֹא יִהְיֶה בּוֹ" – האיסור לצאת ללקט בשבת.

נזהה עם התלמידים כי בני ישראל עברו על שלושת הציוויים.

1. פסוק יז: "וַיִּלְקְטוּ הַמִּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט".
2. פסוק כ: "וַיּוֹתֵרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר, וַיֵּרֶם תּוֹלְעִים וַיִּבָּאֵשׁ".
3. פסוק כז: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעֵם לִלְקֹט וְלֹא מָצְאוּ".

העשרה: לחם משנה. נקרב את הנושא לעולמם של התלמידים ונסביר כי לחם המשנה וכיסוי החלות, שאנו נוהגים לעשות בכל שבת ושבת, באים להזכיר לנו את המן, שירד בכמות כפולה ביום שישי, ומעליו ומתחתיו היתה שכבת הטל.

העשרה: מצוות החלות בשבת. נסביר את המושג **תחום שבת** ולדבר על איסור אפייה ובישול בשבת.

ניתן להביא את הגמרא תלמוד בבלי מסכת יומא דף עה עמוד א: "אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו – מוצאין בו כמה טעמים"; ולבקש מהתלמידים שיתארו אילו היו מיוצאי מצרים, איזה טעם היו רוצים להרגיש במן?

נסיים בפסוקים לג-לו: בקשתו של משה לשים מהמן למשמרת. חשוב להדגיש לתלמידים, שהציווי לקחת צנצנת מן ולשים אותה לפני ארון הברית הוא מאוחר יותר, שהרי עדיין לא הצטוו על בנית המשכן; אך הוא נכתב כאן, מכיוון שהתורה עסקה כעת בנושא המן.

פרק יז

פסוקים	הנושא
א-ז	מִסָּה וּמְרִיבָה - תְּלוּנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל הַמַּיִם וְהוֹצָאת הַמַּיִם עַל-יְדֵי הַכָּצֵאת הַסֵּלַע.
ח-טז	הַמִּלְחָמָה בְּעַמְלֶק.

פסוקים א-ז

נקרא את הפסוקים ונלמד על תלונות בני ישראל ברפידים. חשוב להדגיש לתלמידים שהבעיה בבקשה זו היא אמונית: בני ישראל, היודעים כבר שה' מסוגל לדאוג להם במדבר, מתלוננים כדי לבדוק אם ה' אתם, או לא. לכן שואל משה: "מה תריבון עמדי? מה תנסון את ה'?"

כן חשוב להדגיש לתלמידים שה' אכן נותן להם מים, אך על פי רש"י כועס על שהם מנסים לבחון אותו אם הוא אתם, או לא. לכן גם מגיע להם עונש המלחמה בעמלק.

פסוקים ח-טז

נקרא פסוקים ח-יג ונוהה עם התלמידים שמטרת מלחמה זו ללמד את בני ישראל שה' נמצא, וכאשר יפנו אליו – יענה להם. לכן כאשר מרים משה את ידיו ובני ישראל מביטים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לה', הם מנצחים. נראה כי עם משה נמצאים אהרון וחור ומסייעים לו, ואילו את המלחמה בעמלק מוביל יהושע.

ניתן להביא בפני התלמידים את המשנה מסכת ראש השנה פרק ג משנה ח: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים, ואם לאו, היו נופלין".

בהמשך נקרא פסוקים יד-טז, ונלמד על החובה למחות את זכר עמלק. כדי לקרב את הנושא לעולמם של התלמידים כדאי לפתח דיון: האם וכיצד אנו מקיימים מצווה זו כיום? ננסה לברר עם התלמידים מדוע העונש ביחס לעמלק כה חמור, עד שניתן הציווי למחות את זכרו? ניתן לכתוב את תשובות התלמידים על הלוח, ולאחר מכן לראות שגם חז"ל דנו בנושא ונתנו כמה תשובות. כיוון אחד הוא על פי פשט הפסוקים: עמלק מנצל את חולשתו של עם ישראל: "וַיִּזְנֶב בָּךְ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיךָ" (דברים כה יח). דרך שנייה מופיעה במדרש

תנחומא פרשת כי תצא סימן יג: "משל. למה הדבר דומה? לאמבטי רותחת שלא היה בריה יכולה לירד בתוכה. בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכוה, הקירה לפני אחרים. אף כך כשיצאו ישראל ממצרים, ונקרע הים לפניהם, ונשתקעו המצרים לתוכו, נפל פחדם על כל האומות, שנאמר אז נבהלו אלופי אדום וגו'... כיון שבא עמלק ונזדווג להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידיהן, הקירן לפני אומות העולם". כלומר עכשיו כבר האומות לא חוששות להילחם בישראל.

וכן רש"י בדברים פרק כה פסוק יח: "ולא ירא עמלק אלקים מלהרע לך", דהיינו עמלק לא ירא מה' ויוצא להילחם נגד ישראל, עמו של הקב"ה.

פְּרָשֶׁת יִתְרוֹ

פָּרָק יח

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-יב	הַגָּעַת יִתְרוֹ לְמַחְנֵה יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר.
יג-כג	הַצָּעַת יִתְרוֹ לְבִנֵּית מַעֲרֶכֶת מִשְׁפָּט.
כד-כז	מֹשֶׁה מְקַבֵּל אֶת עֲצַת יִתְרוֹ וְנִפְרָד מִמֶּנּוּ.

פסוקים א-יב

נקרא את הפסוקים "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהְיוּ מֵדִין חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ". ננסה לברר עם התלמידים אילו שמועות, לפי דעתם, שמע יתרו? ואילו מהשמועות גרמו ליתרו לבוא? נלך לאורו של רש"י המסביר: "מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק".

נלמד כי יתרו לא מגיע לבדו, אלא עם בתו צפורה, אשת משה, ושני בניה גרשם ואליעזר. נראה לתלמידים כי ניתן לנסות ולמצוא את הביאור המסתתר בשמות בניו של משה על ידי חלוקת המילה לשניים: "גר שם", "א-לי עזר". ניתן לעשות זאת גם עם שמות תלמידים בכיתה, המציינים משמעות של קרבת ה', כגון שריה, אביאל, בת-אל, אוריה וכדומה (מורים, המלמדים גם מקצועות שפה, מוזמנים לקשר זאת בשיעורי שפה כאשר עוסקים במילים שהן תוצר של הרכבה, כגון רמקול, רכבל, דחפור וכו'). זו גם ההזדמנות לעשות חזרה על עץ המשפחה של משה. נראה כי משה יוצא לקראת חותנו וחולק לו כבוד.

נלמד כי משה מספר ליתרו "אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעָה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל, אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאָתֶם בְּדֶרֶךְ, וַיַּצֵּלֶם ה'". הוא מספר ליתרו על הנסים הגדולים שעשה ה' לישראל ביציאת מצרים, בירידת המן, בבאר ועם עמלק, ומנסה לקרבו לתורה.

נזהה את תגובתו של יתרו בפסוק ט: "וַיַּחֲדֹ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל". נלך לאורו של רש"י ונראה כי ניתן לפרש זאת כשמחה (מלשון חדווה) על הצלת עם ישראל - או כעצב ופחד כתוצאה מכך שהמצרים אבדו. בנוסף אומר יתרו: "עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם". כאשר יתרו רואה כי המצרים אבדו בטביעה, הוא מכיר בגדולתו של ה', כי עכשיו ברור לו שטביעת המצרים היא עונש מידה כנגד מידה מה' על הטבעת זכרי ישראל.

נקרא פסוק יב: "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֲלֶיהָ וַיִּבְחִים לְאַלְקִים, וַיָּבֵא אֶהָרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַכֹּל לֶחֶם עִם חֹתֵן מֹשֶׁה לְפָנֵי הָאֱלֹקִים". נזוהה עם התלמידים כי מישו חסר בארוחה: משה לא מופיע בפסוק! נלך לאורו של רש"י, המסביר כי משה היה "עומד ומשמש לפניו".

ערך חינוכי: מידת הכנסת האורחים והענווה של משה. ניתן לשאול את התלמידים כיצד הם נוהגים כאשר באים אליהם אורחים?

פסוקים יג-כג

נקרא את הפסוקים ונראה את הדו-שיח בין משה ליתרו. את הצעתו של יתרו למשה ביחס לכינון מערכת משפט: את חוקי האלוקים יעביר משה אל העם מאת ה', אך את העם ישפטו שופטים ראויים, ורק את הדברים הקשים יביאו בפני משה.

נראה שהצעת יתרו למשה היא לא להעמיס את הכול על עצמו, כי אז סופו להישבר: "נָבַל תֵּבֵל גַּם אֶתָּה גַּם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ".

הפעלה: ניתן לתת לתלמידים לכתוב או להמחזיז את הדו-שיח בין יתרו למשה. כמו כן חשוב לראות מהן התכונות הנדרשות משופט על פי הצעתו של יתרו. ניתן לתת לתלמידים לנסח מודעת "דרושים" לצורך חיפוש מועמדים מתאימים לתפקיד.

פסוקים כד-כז

נקרא את הפסוקים ונראה את נכונותו של משה לשמוע ולקבל הערות הבאות מיתרו.

ערך חינוכי: הקשבה לעצות מחברים.

הפעלה – ניתן לתת לתלמידים משימת הכנת תרשים של הדרגים השונים במערכת המשפט, ולזהות את משמעות שרי עשרות, שרי חמישים, שרי מאות ושרי אלפים.

נקרא את פסוק כז ונראה כי יתרו חוזר אל ארצו. נלך לאורו של רש"י, המפרש כי יתרו חוזר למדיין כדי לגייס את משפחתו. ניתן ללמד כי בשופטים פרק א פסוק טז מוזכרים בניו של חותן משה, שגרו ביריחו, עיר התמרים – דבר המוכיח כי אכן הצטרפה משפחתו של יתרו לעם ישראל.

ערך חינוכי: היחס לגר. זו הזדמנות לדבר עם התלמידים על נושא גרים והצטרפותם לעם ישראל כיום.

הפעלה: פעילות כיתתית בסיוע למשפחות עולים.

פרק יט

פסוקים	הנושא
א-ח	הגעת ישראל לחר סיני, עליית משה לחר ובחירת עם ישראל לעם סגלה, בתנאי שישמרו את מצוות ה'.
ט-טו	הכנות העם לקראת מעמד מתן תורה.
טז-כח	היום השלישי, תחלת מעמד מתן תורה.

פסוקים א-ח

נקרא את הפסוקים ונלמד על הגעת עם ישראל לסיני באחד לחודש סיוון. בפסוק ב נזהה עם התלמידים כי כל החלק הראשון מופיע בלשון רבים: **"וַיֵּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבָּר"** – ורק סוף הפסוק מופיע בלשון יחיד: **"וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֹגֵד הָהָר"**. נלך לאורו של רש"י המסביר: **"כאיש אחד בלב אחד"**, אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת". דהיינו תחת הר סיני התאחד עם ישראל. ניתן לעורר דיון עם התלמידים מתי אנו מתאחדים? בעת שמחה? בעת צרה? ולראות את הצדדים החיוביים שבאחדות זו.

העשרה: ניתן להקריא את הסיפור הבא המופיע בגרסאות שונות ברשת: מעשה באב ששכב על ערש דווי. קרא האב לעשרת בניו כדי לדבר אתם לפני מותו. אמר להם האב: **"הביאו את חבילת הקש שמונחת ליד ראשי"**. לקח הבכור את חבילת הקש וביקש להביאה לאביו. אמר האב: **"ניסה, בני, לשבור את הקשים הללו"**. ניסה הבכור לשבור את החבילה, ניסה לכופפה, הפעיל כוח רב, אך הקשים נשארו שלמים. ניסה הבן השני כאחיו, התאמץ מאוד, אך גם הוא לא הצליח. וכך ניסו כל האחים לשבור את החבילה כמצוות אביהם, ולא הצליחו. **"אלה ודאי קשים מזן מיוחד"**, חשב כל אח בלבו, **"הרי קש נשבר בקלות, ואיך חבילה זו לא נשברת?"** לאחר שניסו כל הבנים, ללא הצלחה, ביקש האב את החבילה. לקח קש אחד ושבר אותו, לקח עוד קש ושבר גם אותו, וכך שבר את כל חבילת הקשים אחד אחד. אמר להם האב לבניו: **"איך אני החלש הצלחתי לשבור את הקשים – ואילו אתם, שכוח רב לכם, לא הצלחתם? אלא שכל זמן שהחבילה מאוגדת, אי אפשר לשבור אותה, אך אם מפרקים את**

החבילה, בקלות אפשר לשוברה. כך אתם, בניי: כל זמן שאתם מאוגדים, אי אפשר לנצח אף אחד מכם; אך אם תיפרדו, חלילה, בקלות אפשר לנצח כל אחד מכם".

נקרא פסוק ד ונראה את הקשר העמוק בין ה' לעם ישראל: ה' משגיח על בניו כנשר המשגיח על גוזליו, ואוהב אותם כאוֹצֵר יָקָר: עם סגולה. נביא בפני התלמידים את המשל שמביא רש"י: "כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם, שמא יזרוק בו חץ, לפי שאין עוף אחר פורח על גביו, לכך נותנן על כנפיו, אומר: מוטב יכנס החץ בי, ולא בבני. אף אני עשיתי כן (שמות יד יט): ויסע מלאך האלהים וגו' (שם כ) ויבא בין מחנה מצרים וגו', והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטרות, והענן מקבלם".

פסוקים ט-כה

נקרא פסוק ט: "הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָב הָעֶנָן בְּעָבִיר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמֹד, וְגַם בְּדַבְרֵי יִצְחָק לְעוֹלָם". נראה את החשיבות של מעמד הר סיני ודיבור הקב"ה עם משה לעיני העם, כדי ללמדם להאמין לנביאים שיבואו בעתיד ויאמרו להם את דבר ה'.

פסוקים י-כה: ההכנות של העם לקראת מעמד הר סיני – שלושת ימי ההגבלה.

נברר עם התלמידים כיצד אנו מתכוונים בבית לקראת השבת? כיצד אנו מתכוונים לקראת הגעת אורח חשוב? נראה כי יש כמה סוגי הכנות: ניקיון ורחיצה, הכנת הבית, פינוי זמן וכדומה.

נקרא פסוקים יא-טו ונזהה עם התלמידים מהן ההכנות לקראת המעמד ומהן ההגבלות החלות על עם ישראל. לקראת המעמד על בני ישראל להתקדש ולכבס בגדיהם, אסור להם להתקרב אל ההר, לגעת בו ולעלות אליו, אך לאחר תקיעת השופר, המבשרת על סיום המעמד, קדושה זו פוקעת.

כדאי להביא בפני התלמידים את המדרש שמביא רש"י לפסוק יא: "וְהָיוּ נִכְנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרָד ה' לְעֵינֵי כָּל הָעָם עַל הַר סִינַי". ומסביר רש"י: "לעיני כל העם – מלמד שלא היה בהם סומא, שנתרפאו כולם".

פרק כ

פסוקים	הנושא
א-יד	עֲשֵׂת הַדְּבָרוֹת.
טו-יח	הָעַם חוֹשֵׁשׁ וּמִבְקֵשׁ מִמֹּשֶׁה שֶׁהוּא יִשְׁמַע מֵה' אֶת הַדְּבָרוֹת וְיַעֲבִיר לָהֶם.
יט-כג	אִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה וּמִצְוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לַמִּזְבֵּחַ.

פסוקים א-יד

נקרא את הפסוקים ונסביר בקצרה את הדיברות.

נבקש מהתלמידים לחשוב על חלוקות שונות שלהם. לדוגמה: מצוות **עשה ולא תעשה**; מצוות **שבין אדם למקום** ומצוות **שבין אדם לחברו**; וכן לדיברות שנאמרו ישירות על ידי ה' לעם ישראל, ולדיברות שנמסרו להם על ידי משה.

נלמד ונרחיב על הדיברות: על הדיבר "אֲנֹכִי ה'", שבא ללמד כי הקב"ה הוא הא-ל היחיד; "לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי", שבא ללמד על איסור עבודה זרה ואיסור יצירת פסל; "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ" – איסור שבועת שווא בשם ה'. נסביר לתלמידים כי שבועת שווא היא שבועה מיותרת על דבר שהוא ברור, כגון להישבע על עץ שהוא עץ – להבדיל משבועת שקר, על דבר שאינו נכון. מצוות "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" – זכירת השבת מתבצעת על-ידי מצוות הקידוש, כפי שפירשו רבותינו: "זכרהו בדברים", כלומר להזכיר בדיבור, לתת לדבר זכר באופן שמקדש אותו, והוא מצוות קידוש. ננסה לברר עם התלמידים על מצוות השבת וכיצד נראית השבת בביתם. מצוות כיבוד אב ואם – על מצווה זו כדאי להרחיב ולקרב את הנושא לעולמם של התלמידים. נברר כיצד מקיימים התלמידים מצווה זו בביתם? מה הם חושבים יכול לשמח את הוריהם וכדומה? נראה בפסוק יג את ארבעת האיסורים: "לֹא תִרְצַח", "לֹא תִנְאָף", "לֹא תִגְנוֹב" ו"לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עַד שֶׁקָּר". חשוב להדגיש לתלמידים שבדיבר "לא תגנוב" לא מדובר על גניבת ממון, אלא על גניבת נפשות, ולהסביר מושג זה; ולהזכיר שהאיסור על גניבת ממון מופיע בויקרא פרק יט פסוק יא. נסיים באיסור "לֹא תִחַמֵּד" – האיסור לרצות את מה שיש לחבר.

הפעלה: נחלק את הדיברות הכתובים על פתקים לעשרה תלמידים ונבקש מהם להתחלק לפי מצוות **עשה ולא תעשה**. נזהה שיש שלוש מצוות **עשה** ושבע מצוות **לא תעשה**. בהמשך נחלק את הדיברות לעשרה תלמידים נוספים ונבקש להתחלק לפי מצוות **בין אדם למקום** ומצוות **בין אדם לחברו**. לאחר שהתלמידים יתחלקו, נבקש מכל תלמיד להסביר מדוע הוא חושב שמצווה זו היא **בין אדם למקום** או **בין אדם לחברו**. ניתן לבקש מהתלמידים להתחלק לפי גם סוגי חלוקה שונים העולים בדעתם, ונראה שיש אפשרות לחלוקות נוספות, כמו מצוות שנאמרו ישירות לישראל ומצוות שנאמרו למשה שיאמר לבני ישראל, וכן מצוות שמקיימים במעשה ומצוות שמקיימים במחשבה, בלב.

פסוקים טו-יח

נקרא את הפסוקים ונראה את חשש העם לשמוע את קול ה', וכי הם מבקשים ממשה: "ידבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלקים, פן נמות". נברר עם התלמידים מה דעתם על בקשה זו: האם היא טובה או לא? נראה כי בדברים פרק יח פסוק יז מספר משה לבני ישראל: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְוּ", דהיינו רצונם שמשה ידבר מגיע מתוך יראת ה', וזה ראוי בעיני ה'.

פסוקים יט-כג

נקרא את הפסוקים ונראה את הציוויים הקשורים למזבח: 1. "מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי" – המזבח אמור להיות מונח על האדמה ויש צורך למלאו באדמה; 2. "וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִּי, לֹא תִבְנֶה אֹתָהּ גִזִּית, כִּי חֲרָבָה הַנִּפְתָּ עָלֶיהָ וַתַּחֲלֶלְהָ". אסור לבנות את המזבח מאבני גזית, שלצורך חציבתן משתמשים בכלי ברזל. כאן המקום לדבר על כך כי תפקיד המזבח לכפר ולהאריך חיים, ולכן לא ייתכן שיונף ברזל, שממנו מייצרים כלי נשק המקצרים חיים, על אבנים, שמהן ייבנה מזבח המאריך חיים.

פְּרֻשֵׁת מִשְׁפָּטִים

פרק כא

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א	הַקְדָּמָה.
ב-יא	דִּינֵי עֶבֶד עֲבָרִי וְאִמָּה עֲבָרִיָּה.
יב-יז	הַחֲנֻכִּים מִיתָה.
יח-כז	דִּינֵי חֹבֶל וְגֹרֵם נֶזֶק לְחֵבְרוֹ.
כח-לו	דִּינֵי הַגֹּרֵם נֶזֶק כֶּסֶף לְמִמּוֹן שֶׁל חֵבְרוֹ.
לז	תְּשֻׁלוּמֵי אַרְבַּע וְחָמֵשׁ.

הקדמה

מומלץ להרחיב עם התלמידים במשמעות המילה "משפטים" – דינים: הקשר שבין המשפט לבין בית משפט, ואילו מקרים מובאים לשם? נזהה עם התלמידים כי המשפטים עוסקים במקרים שקורים בחיי היומיום, וכי התורה מייחסת חשיבות עליונה לכך שאורחות החיים יתנהלו בצדק. מסר חשוב הוא כי מחלוקות ועימותים יכולים להתעורר בין אנשים, אך יש לכך מענה – הפניה אל המשפט וקבלת הכרעת השופט.

חשוב להדגיש בפני התלמידים את המבנה החוזר בפרשיות ההלכתיות: מקרה-דין. ראשית יש להבין מהו המקרה המדובר, ורק אז לומדים כיצד פוסקת התורה. ניעזר באופן לימוד זה גם בלימוד תורה שבעל-פה - משנה.

בפרקנו נבאר לתלמידים את הפסוקים לאור דברי חז"ל. אין צורך להביא את כל המקורות בפני התלמידים, אלא על פי שיקול דעת המורה.

פרשת משפטים יכולה להילמד בזיקה למושג **אחריות**. העיסוק באחריות ייעשה בדימוי למעגלים הולכים ומתרחבים: אחריות על עצמי או על מי שבחסותי, אחריות כלפי סביבתי, אחריות כלפי החברה.

לא את כל המקרים נלמד בהרחבה; חלק מהם נלמד באופן אקסטנסיבי. הנושאים שיילמדו בהרחבה: פסוקים ב-ו: דיני עבד עברי; פסוקים יח-כה: תשלום נזקי גוף; פסוקים לג-לד: נזקי החופר בור ברשות הרבים.

פסוקים ב-ו

נקרא פסוקים ב-ו. חשוב להדגיש לתלמידים שעבד עברי הוא יהודי שמכר את עצמו לעבדות בגלל מצבו הכלכלי הקשה, או יהודי שגנב ואין לו כסף להחזיר את הגניבה. גנב כזה נמכר לעבדות על ידי בית הדין, ובכסף המכירה משלמים את הגניבה. נראה על פי רש"י כי הפסוקים שלנו מדברים על עבד שנמכר בגניבתו על ידי בית דין. על פי דיני התורה אסור לעבד עברי לעבוד יותר משש שנים: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד, וּבִשְׁבַּעַת יֵצֵא לְחֶפְזֵי חֲנָם", כלומר כשמגיעה השנה השביעית הוא משתחרר. עבד, שהחליט להמשיך ולהיות עבד גם לאחר שהגיע זמן שחרורו – רוצעים את אוזנו: אותה אוזן, ששמעה בהר סיני במתן תורה: "לא תגנוב", והלך וגנב – תירצע; או אותה אוזן, ששמעה על הר סיני: "כי לי בני ישראל עבדים", והלך וקנה אדון לעצמו – תירצע. חשוב להדגיש לתלמידים כי הביטוי "וַיַּעֲבֹד לְעֹלָם", פירושו עד היובל, ולכן עבד עברי ממשיך להיות עבד רק עד שנת היובל.

נדגיש לתלמידים שכאשר אדם מוכר את עצמו לעבד, על האדון לדאוג לאשתו ולילדיו – אף–על–פי שהם לא משועבדים לו. המכירה לעבדות זמנית, והיה בכוחה להציל את המשפחה ממצאות כלכלית קשה.

יש להתכוון לאפשרות שתלמידים ינסו לבחון את מושג העבדות והנגיעה שלו לימינו, או להבין אם התורה מעודדת זאת וכדומה. נגלה כי לפי התורה נדרשת התחשבות בעבד כאדם, הרבה מעבר למקובל מבחינת היחס לעבדים אצל הגויים בעולם העתיק. נכיר כי ההגבלות והציוויים המחייבים את בעל העבד בתורה, יש בהם כדי לצמצם את תופעת העבדות. נזכור כי בתקופת התנ"ך היתה העבדות מאוד נפוצה.

פסוקים ז-יא

נקרא את הפסוקים ונראה כי מדובר על אמה עבריה. אפשר ורצוי לדבר על כך במילים כלליות ולא לפרט, אלא לציין שאמה ושפחה – משמעותן דומה לעבד אבל בנקבה. אם בכל זאת מתפתחת שיחה בנושא, יש להבהיר לתלמידים כי מדובר על מכירה לצורך נישואין, וגם זאת אך ורק ברצונה, כדי להוציאה ממעגל העוני.

פסוקים יב-יז

בפסוקים יב-יג נלמד על הרוצח במזיד (בכוונה), שעונשו מיתה, ועל הרוצח בשגגה.

נשתהה על הבנת מושגי השגגה והזדון. הדבר מעסיק מאוד את הילדים בסיטואציות של התדיינות ביניהם סביב משחק או סביב פגיעות זה בזה: "בכוונה", "לא בכוונה" – ביטויים שגורים בפי הילדים. נבהיר כי הנושא מעסיק לא רק את הילדים, אלא גם את ה' וגם את הדיין בבית הדין, שהרי פגיעה בזדון חמורה משמעותית יותר מפגיעה בשגגה. חשוב להדגיש לתלמידים שברירתו של הרוצח בשגגה לעיר מקלט אינה רק לצורך הצלתו מיד גואל הדם, אלא גם כעונש על כך שלא נזהר וגרם למות אדם, ולכן עונשו לשבת בעיר המקלט עד מות הכוהן הגדול. נזהה עם התלמידים כי הביטוי "וְהָאֱלֹקִים אֵינָהּ לְיָדוֹ" – משמעותו כי ה' סובב את הדברים כך שקרתה פגיעה מפעולה שעשה (אף שלא התכוון לכך). ניתן להביא דוגמה למילה "תאונה" = אירוע של פגיעה בלי כוונה, וכן לביטוי "לא יאונה לך כל רע" = לא יקרה לך כל רע.

נקרא פסוקים טו-יז ונזהה עם התלמידים את איסור קללת הורים והכאתם. זו ההזדמנות להרחיב עם התלמידים בנושא כיבוד הורים והיחס אליהם.

פסוקים יח-כז

נקרא פסוקים יח-כח ונלמד בהם על דיני אדם, המכה את חברו וגורם לו נזק.

ערך חינוכי: התרחקות מאלימות. זו ההזדמנות להרחיב עם התלמידים בנושא האלימות ולהדגיש את חומרת המעשה. נלמד על התשלומים שחייב לשלם הפוגע בחברו: שְׁכָת – הפסד ימי העבודה שהפסיד הנפגע, שלא יכול ללכת לעבודתו עקב הפציעה; וריפוי – הסכום שהוציא הנפגע על תשלום לרופא ולקניית תרופות.

נקרא פסוקים כו-כז ונלמד שהתורה אוסרת אפילו על פגיעה בעבדו הכנעני; ואם פגע האדון בעבדו הכנעני והפיל שן שלו או הוציא עין שלו, הוא חייב לשחררו לחופשי.

פסוקים כח-לו

נקרא פסוקים כח-לב ונזהה את אבות הנזיקין הכתובים בהם. נראה כי התורה הרחיבה את אחריות האדם גם על הנזקים שהוא גורם לאחרים. נראה את אחריות האדם על שורו, וחובת תשלום על נזקיו. חשוב להדגיש לתלמידים הסבר כללי על המושגים "שור תָּם" ו"שור מוֹעֵד" ועל ההבדלים בדין ביניהם: שור תָּם, שלא היה ידוע שהוא מסוגל לפגוע

ולחזיק – ולמרות זאת הרג אדם – "בַּעַל הַשּׁוֹר נָקִי", שהרי הדבר לא היה תלוי בו; ואילו שור מועד – שנגח שלוש פעמים – בעל השור יודע ששורו עלול להזיק וחייב לשמור עליו כדי שלא יזיק. לכן אם הרג אדם, מצווים בית-הדין לסקול את השור, ובשרו נאסר בהנאה – גם אם נשחט לפני ביצוע הסקילה, "וְגַם בְּעֲלֵיו יוֹמֶת". חשוב מאוד להדגיש לתלמידים שלא בית-הדין הורגים אותו, אלא מדובר בעונש בידי שמים.

נקרא פסוקים לג-לד ונזהה עם התלמידים מה דינו של אדם, החופר או פותח בור ברשות הרבים וגורם נזק לשור או לחמור של אחר. חשוב להדגיש לתלמידים שמדובר דווקא על היזק לשור ולחמור – ולא לאדם או כלים, כי האדם יכול להיזהר מפני הבור, ואילו הכלים לא יגיעו מעצמם לבור, אלא אם כן מישוהו ישליך אותם לשם. נסביר לתלמידים כי הבור הוא אב-טיפוס של נזקי תקלה שאדם מניח ברשות הרבים, כפי שכותב הרמב"ם: "וכל המניח תקלה הרי זו תולדת הבור, ואם הוזק בה אדם או בהמה, משלם זה שהניח התקלה" (רמב"ם, הלכות נזקי ממון פרק יג הלכה ב).

אפשר לבקש מהתלמידים לתת דוגמאות למיני תקלות כאלו מחיי היומיום שלהם, או לשלוח אותם להסתובב בבית הספר ולהכין רשימת דברים העלולים להזיק.

פסוק לו

נקרא פסוק לו ונזהה מה דינו של גנב, שגנב שור או שֶׁה וטבח (שחט ומכר את הבשר). נלמד על ההבדל בתשלום הנזק: על השור משלם פי חמישה – ואילו על השֶׁה משלם פי ארבעה. חשוב להדגיש לתלמידים: נניח שהשה שווה 200₪ – כמה ישלם הגנב? וכדומה. דבר נאה ומעורר השראה הוא להביא בפני התלמידים את מאמר חז"ל המובא ברש"י, שההבדל בסכום לא נובע מגודל הגניבה, אלא מפני שהגונב שה התבזה בזמן הגניבה (נשא את השֶׁה על כתפיו), והתורה כביכול מגלה התחשבות בסבל ובביזיון שנגרם לו תוך כדי גניבה, ועקב כך עונשו פחות חמור. לעומת זאת, הגונב שור, שהלך אותו כאשר הוא קשור בחבל, משלם יותר; או מפני שהנזק בגניבת שור, שהוא בהמת עבודה, גדול יותר. כפי שמביא רש"י בפירושו לפסוק לו: "אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה' שה שנשאו על כתפו, משלם ד', הואיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר: בא וראה כמה גדולה כוחה של מלאכה: שור שבטלו ממלאכתו ה', שה שלא בטלו ממלאכתו ד'".

פרק כב

פסוקים	הנושא
א-ג	דיני גנבה.
ד	נזקי שן ורגל של בהמה.
ה	נזקי הבצרה.
ו-יד	דיני ארבעה שומרים.
טו-טז	דיני המפתה.
יז-יט	חובי מיתה.
כ-כג	אזהרות לא לפגוע בגר, ביתום ובאלמנה.
כד-כו	דיני הלואה.
כז-ל	מצוות המתיחסות לכבוד ה' וקדוש שמו.

הקדמה

פרק כב הוא המשכו הישיר של פרק כא.

גם בפרק זה יילמדו חלק מהנושאים בצורה אינטנסיבית, וחלקם בצורה אקסטנסיבית. פסוקים א-יד ופסוקים כד-כו יילמדו בהרחבה.

פסוקים א-יז

נקרא פסוקים א-ג ונמשיך ללמוד על דינו של הגונב שור או חמור, ונמצאו בידו. נזהה כי הוא חייב בתשלומי כפל. ניתן להסביר לתלמידים על-פי דברי הרמב"ם בהלכות גנבה פרק א, שזהו עונש של מידה כנגד מידה: "אם גנב דינר – משלם שניים; גנב חמור או כסות או גמל – משלם שנים בדמיה. נמצא מפסיד כשיעור שביקש לחסר את חברו".

נקרא פסוקים ד-ה ונלמד מה דינו של אדם, שרעה את עדרו בשדה חברו וגרם לו נזק בכך. נברר עם התלמידים אילו נזקים יכולים להיגרם לבעל השדה, ונראה כי ייתכן שהבהמות אכלו את היבול – נזקי שן, או שהן השמידו אותו ברגליהן – נזקי רגל. בנוסף נעסוק במקרה שאדם מבעיר אש, וזו התפשטה וגרמה נזק לחברו. זו ההזדמנות לדון עם התלמידים בנושא

האחריות. התורה רואה במבעיר האש את האחראי לנזק, ואין הוא יכול לטעון שהרוח – היא שגרמה לאש לעבור לשדה חברו.

נקרא פסוקים ו–יד ונראה כי התורה עוסקת בדיני ארבעת השומרים. חשוב לוודא שהתלמידים מבינים היטב את ההבדל בין שומר חנם – שאינו מקבל שכר על השמירה, אלא עושה "טובה" לבעל החפץ בהיותו מוכן לשמור לו על חפצו, ולכן יהיה פטור במקרה של גניבה ואבידה – לבין שומר שכר, המקבל משכורת עבור השמירה, ולכן הוא חייב לשמור טוב יותר, ויהיה חייב לשלם על הנזק במקרה של גניבה ואבידה. שומר השכר יהיה פטור במקרה של אונס – כשאין הוא יכול לעשות דבר למנוע את האבידה או הגניבה, וכן במקרה של טריפה, כיוון שאנו לא מצפים שיסכן את נפשו בזמן השמירה.

ובהמשך אותו מדרג: במקרה של שואל – כאשר האדם מקבל דבר לצורך שימוש ואינו צריך לשלם על כך – מחייבת אותו התורה מידה רבה יותר של אחריות, ועל כן עליו לשלם במקרה של גניבה ואבידה וגם במקרה של אונס, כי בעצם הרוויח מכך שהשתמש בחפץ ולא היה צריך לשלם. נמחיש באמצעות הטבלה שלהלן את המדרג ברמת האחריות בין מי שאינו נהנה כלל מהחזקת רכוש חברו ועושה זאת לבקשתו (שומר חנם), ובין מי שהחזקת רכוש חברו ניתנת לו לבקשתו ולתועלתו (שואל); ובתווך המצבים שבהם שני הצדדים יוצרים סיכום, שבמסגרתו כל אחד נותן משהו ומקבל משהו (שומר שכר ושוכר):

המקרה	שומר חנם	שומר שכר	שוכר	שואל
גניבה ואבידה	פטור	פטור	פטור	חייב
אונס	פטור	חייב	מחלוקת	חייב
פשיעה	חייב	חייב	חייב	חייב

פעילות: להעלות בפני התלמידים אירועים שקרו, לחלק לכל תלמידי הכיתה פתקים כחולים, שעליהם כתוב "פטור", ופתקים אדומים, שעליהם כתוב "חייב". לאחר הצגת המקרה נבקש מהם לפסוק ולהרים את הפתק המתאים, ולתת לתלמיד אחד או שניים **לנמק** את תשובתם.

האירועים האפשריים (מובן שניתן להביא דוגמאות אחרות):

מקרה ראשון: אבירם הביא כדורגל לכיתה. בהפסקה הוא יצא לשחק כדורסל וביקש משריה שישמור לו על הכדור. כאשר יצא שריה ליטול ידיים, נעלם הכדור מהכיתה ולא נמצא עד סוף היום. האם חייב שריה לשלם לאבירם עבור הכדור? תשובה: פטור: שומר חנם פטור מגניבה ואבידה.

מקרה שני: הודיה נתנה ליעל לשמור לה על הצמיד היקר שקיבלה, ובתמורה הבטיחה לה שתקנה לה חטיף. יעל שמה את הצמיד על ידה, אך כשחזרה מההפסקה הוא לא היה שם! הודיה נפגעה מכך שיעל לא שמרה כראוי על הצמיד ודרשה ממנה שתשלם עליו. האם יעל חייבת לשלם לה על הצמיד? תשובה: חייבת: שומר שכר חייב בגניבה ואבידה.

מקרה שלישי: אייל הגיע לספרייה וגילה ששכח את הספר בבית. הוא ביקש מנתנאל שייתן לו את האופניים כדי שייסע במהירות הביתה להביא את הספר. כשחזר אייל לספרייה התברר כי הפנס נפל מהאופניים. נתנאל ביקש ממנו לקנות לו פנס חדש. האם הוא חייב לקנות לו פנס? תשובה: חייב: שואל חייב בגניבה ואבידה.

מקרה רביעי: חנה ביקשה מלאה את מחליק השיער שלה ואמרה לה שהיא תשלם לה עבור השימוש בו. לאה הסכימה, וחנה לקחה את מחליק השיער. לאחר שסיימה להחליק את שיערה, הכניסה את מחליק השיער לתיק, אך כשרצתה להחזירו ללאה גילתה שהוא נעלם. האם חייבת חנה לקנות ללאה מחליק שיער חדש? תשובה: פטורה. שוכר פטור במקרה של אונס.

נקרא פסוקים טו–כג ונזהה את המצוות הבאות: פסוקים טו–טז: דִּינִי הַמִּפְתָּה; פסוקים יז–יט: חִיבֵי מִיתָה; פסוקים כ–כג: אֲזָהָרוֹת לֹא לִפְלֹעַ בָּגֵר, בְּיָתוֹם וּבְאַלְמָנָה.

פסוקים כד–כו

נקרא את הפסוקים ונזהה עם התלמידים את דיני ההלוואה. ננסה לראות את האזהרות הנוגעות להלוואה. 1. "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה" – לא תתבענו בחוזקה אם אתה יודע שאין לו; 2. "לֹא תִשְׁיָמוֹן עָלָיו נֶשֶׁךְ" – איסור ריבית; 3. כאשר המלווה גבה מהעני את כסותו כמשכון, כאשר אין לו לשלם את חובו – "תִּחְבֹּל תִּחְבָּל": עליו לחזור ולהעמיד לרשות העני את כסותו זו על פי הצורך: כסות יום – ביום, וכסות לילה – בלילה.

נסביר את המונח נֶשֶׁךְ – ריבית. נלך לאורו של רש"י, המסביר שהוא "כנשיכת נחש, שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקודו – כך ריבית: אינו מרגיש ואינו ניכר, עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה". נראה כי התורה מייחסת חומרה רבה לאיסור ריבית – הרווח הנובע למלווה ממצב המצוקה של הלווה הנזקק לסיוע ולעזרה.

פסוקים כז–ל

נקרא את הפסוקים ונזהה את המצוות המתייחסות לכבוד ה' וקידוש שמו: איסור קללת דיין ונשיא; מצוות תרומה ובכור; גיל הבהמה הראוי לקורבן; "וְאִנְשֵׁי קִדָּשׁ תִּהְיוּ לִי" – בני ישראל מיוחדים ומופרשים לה' באכילתם – איסור אכילת טריפה.

פֶּרֶק כג

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ג	דִּינֵי עֲדוּת וּמִשְׁפָּט.
ד	מִצְוֹת הַשְּׁבִיט אֲבִדָּה.
ה	מִצְוֹת פְּרִיקָה.
ו-ח	אֲזָהָרוֹת לַדִּינִים.
ט	אִסוּר פְּגִיעַה בַּגֵּר.
י-יט	מִצְוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לְזִמָּן - שְׁבִיעִית, שַׁבָּת וּשְׁלוֹשׁ הָרָגָלִים.
כ-לג	הוֹבְלַת עַם יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וְהַבְטָחָה לְכַבוֹשׁ הָאָרֶץ.

פסוקים א-יט

נקרא פסוקים א-ג העוסקים בדיני עדות ומשפט. ענינם העיקרי – שהמשפט יהיה צודק ואמיתי!

את פסוק א ניתן להסביר בשני אופנים, כפי שמסביר רש"י: 1. "לא תשא שמע שוא" – כתרגומו, לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע: דהיינו איסור לשמוע לשון הרע. 2. "ציווי לדיין, שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו": בדיני עדות אסור לדיין לשמוע רק צד אחד.

נסביר בתחילה על פי פירושו הראשון של רש"י.

ערך חינוכי: לדון עם התלמידים על נושא לשון הרע ולהרחיב בו. חשוב להדגיש לתלמידים שהאיסור הוא לא רק לדבר לשון הרע, אלא אפילו לשמוע לשון הרע. נבקש מהתלמידים לשתף אם קרה שהם נפגעו מלשון הרע שדיברו עליהם?

פעילות: להכין עם התלמידים כרזות, המזכירות את איסור דיבור ושמיעה של לשון הרע, ונתלה אותן בכיתה.

בהמשך נתייחס לפירושו השני של רש"י המתייחס לדיין, ונקשר את הפסוק להמשך הפסוקים א-ג. "אַל תִּשָּׁעַת יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִית עַד חֲמָס": האיסור לסייע לעד חמס, כלומר לאדם רשע שאומר בבית הדין דברי שקר; "לא תהיה אחרי רבים לרעת, ולא תענה על רב לנטות אחרי רבים להטות": איסור לשופט לעוות את המשפט ולשפוט שקר מפני שהרוב

חושיבים כך; "וְדַל לֹא תִהְיֶה בְּרִיבּוֹ": אסור לשופט לעוות משפט כדי לעזור לאדם מפני שהוא עני, והשופט רוצה לסייע לו. חשוב להדגיש לתלמידים בלשון הברורה להם ולפי מידת הבנתם עד כמה חשובים מערכת משפט צדק ומנהל תקין.

נקרא פסוקים ד-ה ונזהה עם התלמידים את המצוות שבין אדם לחברו הכתובות בפסוקים: הַשֶּׁבֶת אֲבִידָהּ וּמִצְוֹת פְּרִיקָהּ שֶׁל בַּעַל-חַיִּים הַכּוֹרֵעַ תַּחַת נֹטֶל מִשְׁאוֹ.

ערך חינוכי: חשיבות מצוות השבת אבידה – אפילו לאדם השונא אותך. ניתן לבקש מהתלמידים לספר על מקרים ודוגמאות שבהם מצאו אבידה או שאיבדו דבר-מה.

העשרה: כן ניתן להביא בפני התלמידים סיפורי חז"ל על אודות השבת אבידה כמו הסיפור על רבי חנינא בן דוסא, המופיעה בתלמוד בבלי מסכת תענית דף כה עמוד א: "מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין, ומצאתן אשתו של רבי חנינא בן דוסא, ואמר לה: אל תאכלי מביציהן. והרבו ביצים ותרנגולין, והיו מצערין אותם, ומכרן, וקנה בדמיהן עזים. פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין, ואמר לחבירו: בכאן הנחתי התרנגולין שלי. שמע רבי חנינא, אמר לו: יש לך בהן סימן? אמר לו: הן. נתן לו סימן ונטל את העיזין". ניתן לבקש מהילדים לתאר את ההרגשה מצד המאבד ואת התחושה והלבטים מצד המשיב. ניתן להביא בפני התלמידים את הסיפור בשפה פשוטה בקישור זה:

<http://www.daat.ac.il/daat/chinuch/hashavat/4-2.htm>

הפעלה: להכין בכיתה לוח/פינת השבת אבידה.

נקרא פסוק ה ונלמד על מצוות הפריקה והחובה לסייע – גם אם מדובר בשונא או אויב. ננסה לברר עם התלמידים מהו לפי דעתם טעם המצווה? נראה את דברי בעל **ספר החינוך**: "ללמד נפשנו במידת החמלה שהיא מידה משובחת". ננסה לברר עם התלמידים על מי צריך לחמול? ונראה שניתן להסביר כי גם על השונא וגם על הבהמה. זו הזדמנות לדבר עם התלמידים על מצוות צער בעלי-חיים.

ערך חינוכי: מצוות צער בעלי-חיים. ניתן לברר עם תלמידי הכיתה מי מגדל בעל-חיים, ולשתף את תלמידי הכיתה באחריות הכרוכה בגידול החיה.

נקרא פסוקים ו-ח ונזהה את האזהרות לדיינים: החובה להתרחק מדבר שקר והאיסור לקחת שוחד אפילו כדי לשפוט אמת.

נקרא פסוק ט ונזהה את האיסור לפגוע בגר. "וגר לא תונה – זה הונאת דברים שמצער בדברים, כיצד? היה בעל תשובה, לא יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים. היה גר ובא ללמוד תורה, לא יאמר לו: פה שאכל נבילות וטריפות יבא וילמד תורה שניתנה מפי הגבורה?! ולא תלחצנו – זה הונאת ממון" כלומר להטעותו ולהזיקו במיקח וממכר. (רמב"ם, משנה תורה, הלכות מכירה פרק יד הלכות יג-טו). חשוב להבהיר לתלמידים כי איסור זה נכון ביחס לכל אדם, אך חמורה יותר הפגיעה בחלש כמו הגר. כדאי לדון עם התלמידים על נושא הפגיעה המילולית בחבר והעלבתו. נזהה את סיבת האיסור: "כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם".

נקרא פסוקים י-יא ונזהה כי הם מדברים על שנת השמיטה ואיסורי עבודת הקרקע הנוהגים בה: תִּשְׁמָטָנָה - איסור עבודה כגון חרישה וזריעה; וְנִטְשָׁתָה - איסור לִזְבֹּל ולקשקש (לעדור) – עבודות שהן לצורך השבחת הקרקע; או איסור אכילה אחר זמן הביעור, דהיינו: לאחר שנגמר מאותו המין בשדה, צריך להוציא מהבית ולהפקיר אותו.

נקרא פסוקים יב-יט ונלמד על מצוות השבת והרגלים. נשאל את התלמידים מה משותף לשבת ולרגלים? ונראה שאלו זמנים שבהם מתפנה האדם מהעיסוק במלאכתו ובממונו.

זו ההזדמנות לברר עם התלמידים כיצד הם מקיימים את יום השבת בביתם.

נראה את שלוש הרגלים ואת שמותיהם כפי שמופיעים בתורה, ונזהה עם התלמידים את הסיבות לשמות אלו.

פעילות: לחלק את הכיתה לקבוצות ולתת משימת יצירת "תעודת זהות" לכל חג: שם החג, התאריך שבו חל החג והמצוות הנוהגות בו. לאחר סיום הפעילות הקבוצתית יציג נציג מכל קבוצה את התוצרים בפני כל הכיתה.

נקרא פסוק יט ונלמד על איסורי בשר וחלב. נסביר לתלמידים כי הפסוק "לֹא תִבְשֹׁל גִּדִּי בְחֵלֶב אִמּוֹ" מופיע שלוש פעמים בתורה: בפעם הראשונה בפרקנו בפסוק יט, בפעם השנייה בפרק לד פסוק כו, ובפעם השלישית בחומש דברים פרק יד פסוק כא. נסביר כי כל אחת מהפעמים באה ללמד הלכה נוספת ביחס לחלב ובשר: איסור אכילה, איסור בישול ואיסור הנאה.

העשרה: לברר עם התלמידים על המנהגים הנוהגים בביתם ביחס לאיסור אכילת חלב לאחר בשר, וכמה זמן ממתניים בין אכילת בשר לאכילת חלב.

פסוקים כ-לג

נקרא פסוקים כ-לג ונלמד על הובלת עם ישראל במדבר וההבטחה לכיבוש הארץ. נוהה עם התלמידים את האזהרה לא לכרות ברית עם גויי הארץ ולא ללמוד ממעשיהם, אלא להשמיד אותם ואת העבודה הזרה שלהם. נשים לב בפסוקים כט-ל שסילוק האויבים מהארץ הוא תהליך: "לא אֶגְרְשׁנוּ מִפְּנֵיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת, כִּי תִהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרֵבָה עָלֶיךָ חֵיַת הַשָּׂדֶה. מָעַט מָעַט אֶגְרְשׁנוּ מִפְּנֵיךָ, עַד אֲשֶׁר תִּפְּרָה וְנִחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ". מטרת התהליך היא למנוע שהארץ תהיה שוממה וירבו בה חיות השדה.

העשרה: להראות לתלמידים כי גם בתקופתנו נכבשה הארץ בפני בני ישראל מעט-מעט, שלב אחר שלב. ניתן להזכיר את המלחמות שבהן נכבשה הארץ ולראות כי גם היום אנו נמצאים בתהליך המתקדם אט-אט.

פָּרָק כֹּד

פְּסוּקִים	הַנּוֹשֵׂא
א-יא	כְּרִיתַת הַבְּרִית בֵּין ה' לְעַם יִשְׂרָאֵל.
יב-יח	עֲלִית מֹשֶׁה לְהַר סִינִי.

נקרא פסוקים א-יא – ההכנות לקראת מעמד הר סיני. נראה כי זקני ישראל לא זכו לעלות עם משה להר סיני בזמן מתן תורה. על פי המדרש – מכיוון שכאשר היו צריכים להגיע עם משה לפרעה, נשמטו אחד-אחד, ומשה ואהרן הגיעו אליו לבדם. למרות איסור זה "וַיַּחֲזֹז אֶת הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ", וכפי שמסביר רש"י: "ויחזו את האלקים – היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה". ולכן מסביר רש"י: "לא שלח ידו – מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד". למעשה הגיע להם עונש על התנהגותם, אך הקב"ה חס אליהם ביום המעמד.

פעילות: לעשות בכיתה פרויקט ציור בול לציון המעמד, ולתלות את ה"בולים" בכיתה.

פְּרֻשֵׁת תְּרוּמָה

פָּרָק כה

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ט	הַתְּרוּמָה לַמִּשְׁכָּן.
י-כב	אֲרוֹן הַבְּרִית.
כג-ל	הַשְּׁלָחוֹ וְכִלְיוֹ.
לא-מ	מְנוֹרַת הַזָּהָב.

הַקְדָּמָה

אנו מתחילים ללמוד את נושא המשכן וכליו. מעשה המשכן מרובה בפרטים, ומומלץ ללמוד את הדברים ברמה הכללית – אף שברמת הלימוד האישית עלינו, כמורים, לשלוט גם בפרטים. על התלמידים להכיר את המבנה הכללי של המשכן: הקודש, קודש הקודשים והחצר. כמו כן נלמד על כלי המשכן ומהו מקומם וייעודם במשכן. חשוב להדגיש לתלמידים את ייעוד המשכן: להיות משכנו של ה' בתוך מחנה ישראל: "וַיֵּעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנִיתִי בְּתוֹכָם".

פְּסוּקִים א-ט

נקרא פסוקים א-ט ונלמד על התרומות שנתנו בני ישראל לצורך בניית המשכן. חשוב להדגיש לתלמידים שמלבד מתנות אלו, שהיו ברצונם של בני ישראל – "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבָבוֹ" – היו שתי תרומות נוספות לצורך המשכן: מחצית השקל, שנתן כל אחד בשני מפקדים שנעשו. בסכום אחד שנאסף עשו את האדנים, ובסכום השני קנו קורבנות ציבור לצורך העבודה במשכן. כדאי לזהות עם התלמידים את סוגי החומרים, שמהם נבנה המשכן, ולנסות להמחיש להם את גודל התרומה שנתנו בני ישראל לצורך בנייתו.

עֵרֵךְ חִינוּכִי: התנדבות. זו הזדמנות לדבר עם התלמידים על משמעות ההתנדבות.

פְּעִילוּת: לעשות פרויקט חסד כיתתי משותף, ובו יביא כל אחד מה שהוא יכול או יתרום מזמנו.

העשרה: להשמיע את השיר "על כפיו יביא" של יורם טהרלב ויאיר רוזנבלום.

נוזה את צבעי התכלת והארגמן, שבהם השתמשו לצביעת הבדים במשכן. תכלת: על פי דעת החוקרים כיום ועל פי ממצאים ארכאולוגיים – החילזון ארגמון קהה קוצים.

פסוקים י-מ

בפסוקים אלו נעסוק בכלי הקודש: ארון הברית, שולחן לחם הפנים והמנורה. נלמד מאילו חומרים הם עשויים, מהי צורתם, ולמה שימשו במשכן.

נקרא פסוקים י-כב ונוזה עם התלמידים שמדובר על ארון הברית. נראה כי ארון הברית היה עשוי עצי שיטים מצופים זהב טהור. אורכו של הארון היה שתי אמות וחצי, ורוחבו היה אמה וחצי. גובהו של הארון היה אמה וחצי. ניתן להביא בפני התלמידים את פירוש ה"כלי יקר": הארון מסמל את התורה, וחייב אדם להרגיש עצמו בלימוד תורה תמיד חסר ובלתי שלם, שעליו להתקדם וללמוד עוד, שכן התורה אינסופית. לכן כל מידות הארון חצאים, "ועל כן היו כל אמות הארון שבורות, להורות שכל אדם ידמה בנפשו כאילו הוא חסר מן שלמות החכמה וצריך למדוד עדיין למלא חסרונו". מי שמרגיש את עצמו מושלם לא מוכן ללמוד ולקבל מהזולת, ולכך רומזות מידותיו השבורות של הארון. נסביר לתלמידים את המושג **מבית ומחוץ** כניגודיות. נראה כי את הארון היה צריך לצפות מבית – מבפנים, ומחוץ – מבחוץ. לכן מסביר רש"י, שבצלאל בנה שלושה ארונות: ארון מעצי שיטים, בתוכו הכניסו ארון זהב קטן יותר, ואת שניהם הכניסו לארון זהב מעט גדול יותר. את השפה ציפו בזהב טהור, וכך קיבלו ארון עצי שיטים מצופה זהב טהור. כדי לשאת את הארון יצקו ארבע טבעות בארבע פינותיו, ולכל זוג טבעות הכניסו בד – מוט עשוי מעצי שיטים מצופה בזהב טהור. לארון הברית הכניסו את לוחות הברית. כן יש להכניס את התורה, שעתיד הקב"ה לתת לישראל, שנאמר בַּפְּסוּק טז: "וְנָתַתָּ אֶל הָאָרֶן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתָּן אֵלֶיךָ".

כדי לסגור את ארון הברית מלמעלה בנו את הכפורת. היא היתה עשויה זהב טהור. על הכפורת עמדו שני כרובים בדמות תינוקות עשויים זהב טהור. הם נבנו מחתיכה אחת של זהב שעוצבה בדמותם – מקשה אחת. הכרובים היו סוככים בכנפיהם על הכפורת, ובזמן שעם ישראל עשה את רצונו של הקב"ה, היו פניהם של הכרובים איש אל אחיו.

פעילות: לבנות עם התלמידים דגם של ארון הברית בשיטת פיסול קרטון – מצורף בחוברת.

נקרא פסוקים כג-ל ונוזה את שולחן לחם הפנים. נראה כי אורכו של שולחן לחם הפנים היה שתי אמות – כמטר. רוחבו היה אמה – כחצי מטר. גובהו של השולחן היה כשבעים וחמישה ס"מ. גם שולחן לחם הפנים היה עשוי עצי שיטים המצופים בזהב טהור. כדי לשאת אותו יצקו גם לשולחן לחם הפנים ארבע טבעות בארבע פינותיו, ולכל זוג טבעות הכניסו

בדים – מוטות עשויים מעצי שיטים מצופים בזהב טהור. כדאי להרחיב ולהוסיף, כי על שולחן לחם הפנים הונחו בכל שבת שתי מערכות של שישה לחמים. ניתן לספר לתלמידים על לחם הפנים ומדוע הוא נקרא כך. נלך לאורו של רש"י, המסביר כי: "לחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה, שולים לו למטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כתלים, ולכך קרוי לחם הפנים, שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה".

העשרה: ניתן לספר על בית גרמאי – האומנים שאפו את לחם הפנים, כפי שמתואר בתלמוד בבלי מסכת יומא דף לח עמוד א: "תנו רבנן: בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים, והיו יודעין לאפות כמותן ולא היו יודעין לרדות כמותן. שהללו מסיקין מבחוץ ואופין מבחוץ, והללו מסיקין מבפנים ואופין מבפנים. הללו פיתן מתעפשת, והללו אין פיתן מתעפשת. כששמעו חכמים בדבר אמרו: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא – לכבודו בראו, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, וחזרו בית גרמו למקומן. שלחו להם חכמים ולא באו. כפלו להם שכרן – ובאו. בכל יום היו נוטלין שנים עשר מנה, והיום עשרים וארבעה. רבי יהודה אומר: בכל יום עשרים וארבעה, והיום ארבעים ושמונה. אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא ללמד? אמרו להם: יודעין היו של בית אבא שבית זה עתיד ליחרב, שמא ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד עבודה זרה בכך. ועל דבר זה מזכירין אותן לשבח: מעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם, שלא יאמרו ממעשה לחם הפנים זה ניזונין, לקיים מה שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל". כמו כן ניתן להסביר את הנס שנעשה בלחם הפנים, כפי שנרמז בשמואל א פרק כא פסוק ז: "לָשׂוּם לֶחֶם חֵם בַּיּוֹם הַלֵּקְחוֹ". הלחמים שעמדו על השולחן נשמרו טריים כל השבוע, ובשבת, כשהוסרו מהשולחן, נאכלו על ידי משמרת הכוהנים שעבדה במקדש באותו שבוע.

פעילות: הכנה ואפייה של לחם הפנים בכתה בטוסטר אובן.

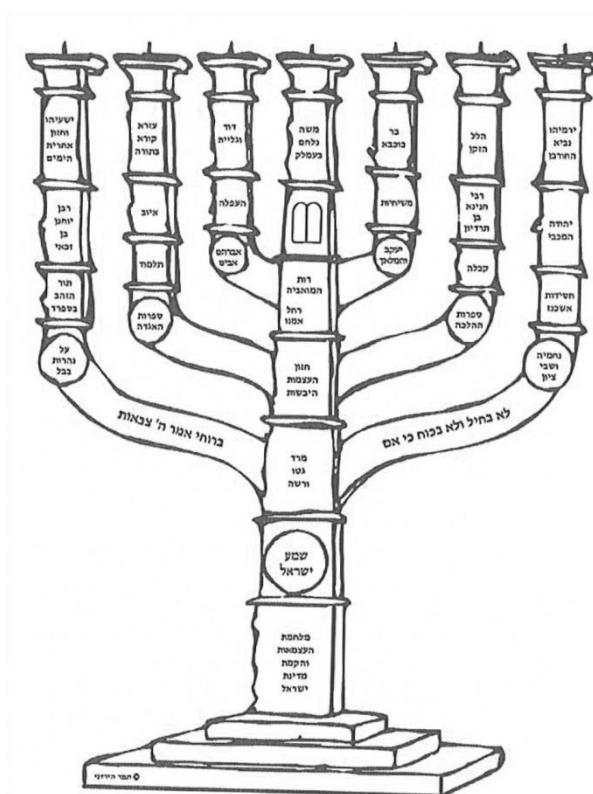
נקרא פסוקים לא-מ ונזהה עם התלמידים את המנורה. נשאל את התלמידים אם ראו תמונות וציורים של המנורה, והיכן.

העשרה: נזהה עם התלמידים את המנורה שבסמל המדינה. נסביר כי מקורה בשער טיטוס שברומא, והיא מציינת את חורבן יהודה. עם קום המדינה הפכה המנורה לסמלה של מדינת ישראל ותקומתה. ניתן להביא תמונה של מנורת הכנסת ולזהות חלק מהאירועים

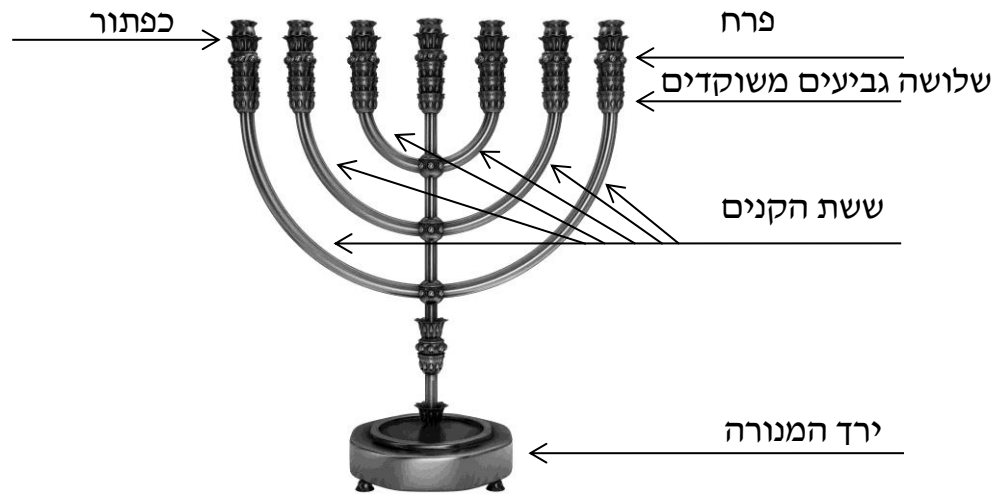
ההיסטוריים הנמצאים בה המוכרים לתלמידים כגון אברהם אבינו, יעקב והמלאך, דוד וגלית וכדומה.

קישור לערך מנורת הכנסת :

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A0%D7%95%D7%A8%D7%AA_%D7%94%D7%9B%D7%A0%D7%A1%D7%AA

נלמד כי המנורה היתה עשויה זהב טהור, מקשה אחת. למנורה היו שבעה קנים: שלושה קנים מצדה האחד, ושלושה קנים מצדה השני. לכל קנה היו שלושה גביעים משוקדים, ומעליהם כפתור ופרח. חשוב להביא בפני התלמידים את תמונת המנורה ולהסביר את החלקים השונים על התמונה. ניתן להסביר על פי רש"י כי המנורה היתה מורכבת ומסובכת ליצירה, ולכן אמר הקב"ה למשה להשליך את הזהב לאש – והיא נעשתה מעצמה, ללא מגע יד אדם. רש"י: "תיעשה המנורה – מאליה [מעצמה]. לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה: השלך את הכיכר [זהב] לאור [לאש], והיא נעשית מאליה".

פָּרָק כו

פסוקים	הנושא
א-ו	יריעות המשכן.
ז-יד	יריעות האהל.
טו-ל	קרשי המשכן.
לא-לז	הפרכת, מסד הפתח והכנסת הכלים.

הקדמה

נמשיך ללמוד על המשכן, ונעסוק בבדים ובקרשים המשמשים במשכן. כדי לפשט את ההבנה לתלמידים מומלץ להמחיש את כל הנלמד בתמונות מן הספר **אוצר המשכן** של הרב מקובר.

פסוקים א-יד

נקרא פסוקים א-יד ונזהה את ארבעת כיסויי המשכן: 1. יריעות שש מְשָׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעָת שָׁנִי; 2. יריעות עזים – מצמר של עזים; 3. יריעות מעורות אילים מאודמים; 4. מכסה צבעוני מעורות תחשים. נראה כיצד חיברו את היריעות זו לזו בעזרת לולאות וקרסים.

פסוקים טו-ל

נקרא פסוקים טו-ל ונלמד על קרשי המשכן. נראה כי היו עשרים קרשים לאורך המשכן ושמונה קרשים לרוחבו. הקרשים היו עשויים עצי שיטים ומצופים בזהב טהור. כדאי להמחיש את גובהם של הקרשים – 10 אמות, שהם כחמישה מטרים. חשוב להסביר לתלמידים כיצד נראו קרשי המשכן, מה היו האדנים, מה תפקידם וממה הם עשויים; מה תפקיד הטבעות וממה הן עשויות; מה תפקיד הברזים וממה הם עשויים; כדאי להמחיש ויזואלית את החיבורים השונים שחיברו בין הקרשים. זו ההזדמנות להסביר לתלמידים

מדוע נקרא המשכן "אוהל מועד": הרי יש לו רק שלושה קירות, והכיסויים מאהילים עליו ומשמשים לו כתקרה.

פסוקים לא-לז

נקרא פסוקים לא-לז ונלמד על הפרוכת ותפקידה: להבדיל בין קודש הקודשים לבין הקודש; ועל מסך פתח אוהל מועד. חשוב להדגיש לתלמידים את ההבדל בשם בין הפרוכת לבין המסך.

העשרה: כיום משתמשים במילה **פרוכת** כדי לתאר את כיסוי הבד המפאר את ארון הקודש בבית הכנסת.

פרק כז

פסוקים	הנושא
א-ח	מזבח העולה.
ט-יט	חצר המשכן.

פסוקים א-ח

נקרא פסוקים א-ח ונלמד על מזבח הנחושת – מזבח העולה שעמד בחצר אוהל מועד. נזהה בפרק את אורכו, רוחבו וגובהו של המזבח.

כדאי להדגיש לתלמידים שהכלים בחצר אוהל מועד היו עשויים נחושת – לא כמו הכלים שעמדו בתוך אוהל מועד, שהיו עשויים או מצופים זהב. מזבח העולה שימש להקרבת קורבנות. הוא היה עשוי מעצי שיטים ומצופה נחושת, ולכן גם נקרא "מזבח הנחושת". אורכו ורוחבו של מזבח הנחושת חמש אמות = שניים וחצי מטרים, וגובהו שלוש אמות = מטר וחצי. כדי שיוכלו לשאת את המזבח במשא במדבר היו לו בדים עשויים עצי שיטים ומצופים נחושת.

כדאי להביא בפני התלמידים את ציור המזבח ולהראות את חלקיו השונים: יסוד המזבח, קרנות המזבח והכבש.

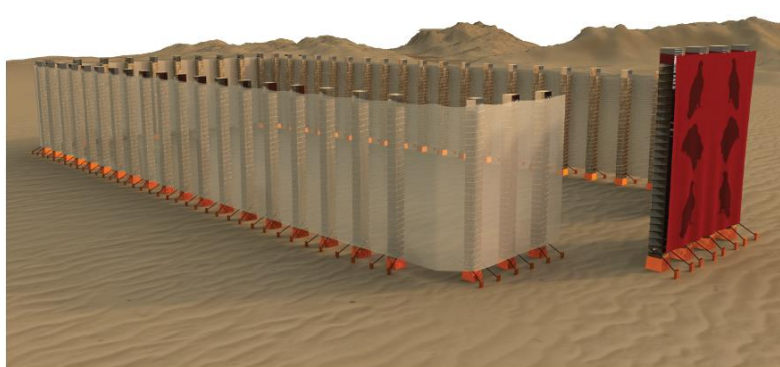
נקרא פסוקים ט-יט ונלמד על חצר אוהל מועד ועל העמודים והקלעים שיוצרים אותה, וכן על מסך פתח החצר. אורך חצר המשכן מאה אמה = חמישים מטר. בצד הדרומי של החצר היו עשרים עמודים. בבסיס כל עמוד היה אדן העשוי נחושת, ובראש כל עמוד היה וו עשוי כסף. גם בצד הצפוני של החצר היו עשרים עמודים. בבסיס כל עמוד היה אדן העשוי נחושת, ובראש כל עמוד היה וו עשוי כסף.

רוחב חצר המשכן חמישים אמה = עשרים וחמישה מטר. בצד המערבי של החצר היו עשרה עמודים, ולחם עשרה אדנים.

בין העמודים מתחו בדים העשויים שש מושזר.

בפתח שמו מסך עשוי מחוטי צמר צבועים בתכלת, ארגמן, שני ומחוט פשתן.

המסך נתלה על ארבעה עמודים.

פְּרִשְׁת תַּצְוָה

פֶּרֶק כח

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-מג	בְּגָדֵי כְהֻנָּה.

פסוקים א-מג

בפרק נלמד על בגדי הכהונה. נלמד על בגדיו של אהרון הכהן: מכנס, כותונת, אבנט, מצנפת, מעיל, חושן, אפוד וציץ; ועל בגדי כהן הדיוט: מכנס, כותונת, אבנט ומגבעת. נלמד ממה היו הבגדים עשויים וכיצד הם נראו. חשוב להראות לתלמידים את בגדי הכהונה כדי שיכירו אותם. ניתן להמחיש לתלמידים את נושא בגדי הכהונה בקישור הבא:

http://www.beit-hamikdash.co.il/bigdey_cehuna_cohen_gadol_zahav.html

וכן בסרטון הבא: <https://www.youtube.com/watch?v=vTabSK9hDo4>

חשוב להסביר לתלמידים את המושג **זָרָת**. מידת זרת היא המרחק שבין האצבע הקטנה לבין האגודל כאשר היד מתוחה, כ-25 ס"מ.

בגדי הכהונה הם "לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת".

העשרה: לדון עם התלמידים בנושא הבגד: משמעותו וכיצד הוא מייצג את הלוּבש אותו. אפשר להביא דוגמאות לבגדים שלובשים אנשים במעמדות שונים או בעלי תפקידים שונים, כגון חיילים, שופטים, שפים ועוד.

בגדי כוהן גדול

בגדי כוהן הדיוט

פָּרָק כֹּט

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-לו	קְדוּשַׁת הַכֹּהֲנִים לְקִרְאָת עֲבוֹדָתָם בַּמִּשְׁכָּן.
לח-מב	קָרְבַּן עוֹלֹת הַתָּמִיד.
מג-מו	הַשְׂרִיט הַשְּׂכִינָה בַּמִּשְׁכָּן.

פְּסוּקִים א-לו

נקרא פסוקים א-לו. פסוקים אלו הם ללימוד אקסטנסיבי, ולכן לא נתעמק בהם עם התלמידים. נלמד על הדברים שעל משה לעשות כדי לקדש את הכוהנים: להלביש את אהרון ובניו וללמדם את מלאכות המשכן.

נזהה כי הימים, שבהם קידשו את הכוהנים לקראת עבודתם במשכן, נקראים "ימי המילואים", מכיוון שבימים אלו מילא משה את ידם, דהיינו לימד אותם את מלאכתם. אין צורך ללמד את מעשה הקורבנות, אך נשים לב לארבעת השלבים בחניכה: טבילה לצורך טהרה; משיחה בשמן המשחה כדי לקדש את הכוהנים; לבישת הבגדים; והקרבת הקורבנות.

זו הזדמנות לחזור על נושא בגדי הכהונה וסדר לבישתם, וכן לדון עם התלמידים על הרעיון של תפקיד הכוהנים: לעמוד לפני ה' ולשרתו. ניתן להזכיר אירועים נוספים, שבהם נכנסים אנשים לתפקיד, כמו ראש ממשלה, נשיא, רמטכ"ל וכדומה.

פְּסוּקִים לח-מב

נקרא פסוקים לח-מב ונזהה עם התלמידים כי מדובר על מצוות קורבן התמיד, המובא פעמיים ביום: כבש אחד בבוקר וכבש שני בין הערביים.

פְּסוּקִים מג-מו

נקרא פסוקים מג-מו: פסוקי הסיום. נתייחס לפסוק "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹקִים". זו הזדמנות להסביר מדוע המשכן נקרא כך: בַּמִּשְׁכָּן מִשְׁכָּן הַקֶּבֶד"ה את שכינתו. ניתן לזהות עם התלמידים כי יש קשר בין המילה "משכן" למילה "שכן" – אדם הגר בסמיכות אל משהו.

פָּרָק ל

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-י	מִזְבַּח הַקְטָרֶת.

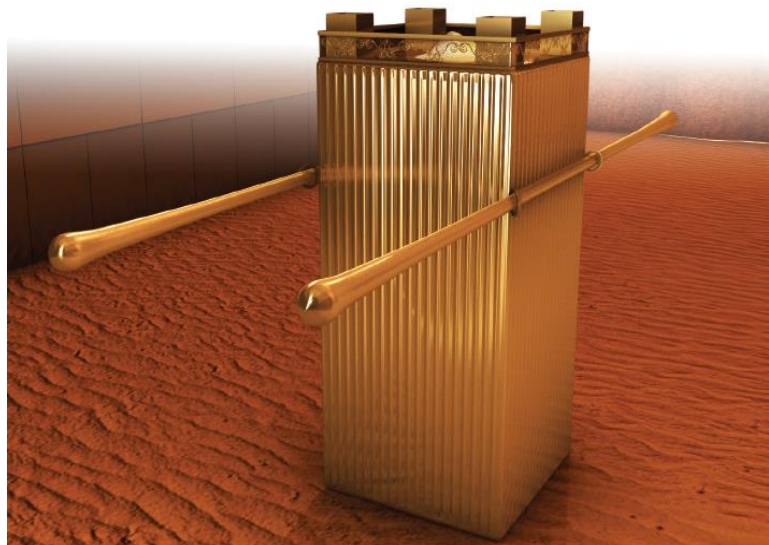
פסוקים א-י

נקרא פסוקים א-י ונזהה כי מדובר על מזבח הזהב.

מזבח הקטורת היה עשוי עצי שיטים מצופים בזהב טהור. אורכו ורוחבו של מזבח הקטורת: אמה = כחצי מטר, וגובהו שתי אמות = כמטר. למזבח הזהב היו שתי טבעות זהב, בהן הכניסו את הבדים כדי לשאת את המזבח בזמן הנדודים במדבר. הבדים היו עשויים עצי שיטים ומצופים בזהב. מזבח הקטורת עמד בקודש, והקטירו עליו קטורת פעמיים ביום: פעם אחת בבוקר, ופעם שנייה בין הערביים.

נלמד על מקומו של המזבח בקודש: "לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל אֶרֶן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת".

נסביר את המושג **קטורת**: סממנים מן הצומח הנשחקים לריח טוב, כפי שנלמד. ניתן להסביר כי הקטרת הקטורת היתה סימן לעשירות, ולכן נערכה הגרלה בכל יום בין הכוהנים שעדיין לא זכו להקטירה.

פְּרָשַׁת פִּי תִּשָּׂא

פָּרָק ל

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
יא-טז	מִפְקֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַחְצִית הַשֶּׁקֶל וְנָתַתָּו לְמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן.
יז-כא	כִּיּוֹר הַנְּחֹשֶׁת.
כב-לג	שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה.
לד-לח	הַקְטֹרֶת.

פְּסוּקִים יא-טז

נקרא פסוקים יא-טז. נלמד על אופן המפקד, שבו פוקדים את בני ישראל מגיל עשרים שנה באמצעות נתינת מחצית השקל, ולא בספירת האנשים. נביא בפני התלמידים תמונה של מטבע מחצית השקל.

חשוב להדגיש בפני התלמידים כי מדובר על מטבע עשוי כסף, שערכו הוא משקל הכסף שלו – בשונה מהמטבעות שבהם אנו משתמשים היום, שבהם הערך נקבע לא על פי משקל המתכת שממנו הוא עשוי.

העשרה: להראות לתלמידים תמונות של מטבעות, שעליהם כתובות המציינות אירועים חשובים.

פעילות: לתת לתלמידים להכין מטבע אישי מחמור.

נברר עם התלמידים אם הם יודעים את הסיבה לאיסור ספירת האנשים. נראה כי האיסור נזכר בפסוק יב: "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֹדֵיהֶם, וְנָתַתָּו אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לֹה' בְּפִקֹּד אֹתָם, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפִקֹּד אֹתָם". כלומר אם יספרו את עם ישראל באופן הרגיל, עלולה לפרוץ מגפה.

נלך לאורו של רש"י, המסביר כי בכסף שנאסף יצקו את האדנים למשכן. בסיס המשכן הוא מנדבת כלל ישראל, ולכולם חלק שווה בו. זו הזדמנות לחזור על החומר שלמדנו בפרק כו.

העשרה: לשאול את התלמידים אם הם מכירים דרכי מנייה נוספות שאנו נוהגים היום כדי למנות אנשים בצורה עקיפה. נראה כי יש מי שסופר על פי פסוק ט מתהילים כח, שבו עשר מילים: "הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבְרַךְ אֶת נַחֲלֶתְךָ וְרַעַם וְנִשְׁאֵם עַד הָעוֹלָם".

פסוקים יז-כא

נקרא פסוקים יז-כא: כיור הנחושת. נזהה עם התלמידים את תפקידו: הכוהנים, הנכנסים לעבוד באוהל מועד, יוכלו לרחוץ את ידיהם ואת רגליהם ולהיטהר לפני העבודה. נזהה את מקומו של הכיור "בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ", ואת חלקיו.

העשרה: להביא את הפסוק מפרק לח: "וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת הַצָּבָאֵת אֲשֶׁר צָבְאוּ פָתַח אֹהֶל מוֹעֵד", המתאר כי הכיור נעשה מהמראות שתרמו הנשים למלאכת המשכן.

פסוקים כב-לג

נקרא פסוקים כב-לג ונלמד על שמן המשחה: מה משחו בו ואת האיסורים שנאמרו לגביו. נראה כי שמן המשחה הוא שמן שנעשה משמן זית בתוספת מור, קינמון, קידה וקנה-בושם – ארבעה סממנים, שהם חומרים המדיפים ריח. בוללים את ארבעת החומרים הללו בשמן

הזית עד לקבלת משחה. בשמן המשחה משחו את אהרון הכהן ובניו, את המשכן ואת כליו, וכן כוהנים גדולים ומלכים.

שמן המשחה הוכן רק פעם אחת – בתקופת משה, ומעולם לא נעשה שמן אחר.

הסך משמן המשחה במזיד חייב כרת (עונש בידי שמים); ואם סך בשוגג – מביא קורבן חטאת, שנאמר: "וַאֲשֶׁר יִתֶּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר – וְנִכְרַת מֵעַמּוֹ".

פסוקים לד-לח

נקרא פסוקים לד–לח נזהה כי מדובר על הקטורת. זו ההזדמנות לחזור על נושא הקטורת, שעליו למדנו בתחילת הפרק, ולהוסיף את הפרטים הבאים: מה עשו בה? והאיסור להכין כמותה לצורך שימוש שאינו לשם ה'.

פָּרָק לֹא

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-יא	מְנוֹי הָאֲמָנִים לְמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן.
יב-יז	מִצְוֹת הַשַּׁבָּת.
יח	נְתִינַת הַלֹּחֹת הָרָאשׁוֹנִים לְמֹשֶׁה.

פסוקים א-יא

נקרא פסוקים א-יא ונלמד על בחירת בצלאל ואהליאב כאומנים האחראים לבניית המשכן וכליו. ניתן להרחיב ולהדגיש שבצלאל היה משבט יהודה – החשוב שבשבטים, ואילו אהליאב – משבט דן, מבני השפחות שהלך מאסף לכל המחנות. שניהם היו אחראים במידה שווה על בניית המשכן וכליו, ומכאן אנו למדים שבבניית המשכן היו כולם שווים.

כן ניתן להרחיב על משמעות שמו של בצלאל, כפי שאומרים חז"ל: בצלאל = בצל אל, המלמד על קרבתו לה'. ה' מעניק לו חוכמה מיוחדת: "וַיִּמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹקִים בְּחָכְמָה וּבְתִבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה". ניתן לבאר על-פי רש"י: חוכמה – ידע מאחרים ; תבונה – מבין מעצמו ומשכלו ; דעת – רוח הקודש.

פעילות: ניתן לנסח עם התלמידים מודעת "דרושים", ולפרט בה את סוגי ההתמחות הרבים הנדרשים להכנת המשכן.

פסוקים יב-יז

נקרא פסוקים יב-יז. נזהה כי מדובר על מצוות השבת שאנו מכירים. נלך לאור חז"ל, המסבירים את סמיכות הפרשיות שבת ומשכן, ונראה שלמרות חשיבות בניית המשכן, אין הוא דוחה את השבת. ניתן להרחיב ולדבר על נושא ל"ט אבות מלאכה – זכר למעשה בראשית, כאשר שַׁבַּת ה' ממלאכת הבריאה ביום השביעי.

כן נלמד על שלושת האותות, שבאמצעותם מעיד ה' כי בחר בעם ישראל להיות עמו. שלושה אותות – סימנים – ניתנו לעם ישראל, כדי שכל העמים יידעו שעם ישראל הוא העם הנבחר:

- מצוות השבת: "בִּינִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעָלְמָא"; 2. מצוות המילה: "וּנְמַלְתֶּם אֶת

בְּשֵׁר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם" ; 3. מִצְוֹת הַתְּפִלִּין : "וְהָיָה לְאוֹת עַל-יָדְכָה וּלְטוֹטָפֶת בֵּין עֵינֶיךָ".

מִצְוֹת הַשַּׁבָּת נִזְכְּרוּ בַּפָּרָקנו כֹּזֶכֶר לַכֶּךְ שֶׁה' בָּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּשִׁשָּׁה יָמִים, וְאִילוּ בְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת מְכַל מְלָאכְתּוֹ וְנַח. הָעוֹבֵר עַל מִצְוֹה זוֹ חַיִּיב מִיתָה.

פָּרָק לֵב

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ו	חֲטֵא הָעֵגֶל.
ז-יד	כַּעַס ה' בְּעֵקֶב חֲטֵא הָעַם וּתְפִלַּת מֹשֶׁה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
טו-לה	שְׂבִירַת הַלִּוּחוֹת וְהַעֲנֶשֶׂת הַחוּטָאִים.

הַקְדָּמָה

בפרק נלמד על חטא העגל.

פְּסוּקִים א-ו

נקרא פסוקים א-ו ונלמד כיצד ממתין העם למשה במשך ארבעים יום. ניתן להביא לתלמידים את דברי המדרש – שהעם התבלבל בספירה, ולאחר שהמתין כל כך הרבה זמן הוא קָצַר סבלנות. נזהה עם התלמידים את מעשי אהרון ונלך לאור חז"ל – שאהרון מנסה לעכב את העם מלחטוא: הוא מבקש את תכשיטיהם של הנשים והטף מתוך מחשבה שהם לא יסכימו לתת אותם; הוא בונה את המזבח בעצמו ללא עזרת העם, וכך "מושך זמן"; והוא מכריז על חג רק למחרת. חשוב להדגיש לתלמידים שלעשיית העגל דחפו הערב-רב – אותם גויים שהצטרפו לעם ישראל שיצא ממצרים.

ניתן לבקש מהתלמידים לתת רעיונות נוספים כיצד היה אהרון יכול לעכב את החוטאים.

פְּסוּקִים ז-יד

נקרא פסוקים ז-יד: כעסו של הקב"ה ורצונו להשמיד את העם ותפילת משה. משה פונה בתפילה לה' ומבקש ממנו להימנע מכך. הוא מביא שני טיעונים: 1. שהמצרים לא יאמרו שה' הוציאם ממצרים כדי להרוג אותם במדבר; 2. בזכות ההבטחה לאבות: שיהיה זרעם ככוכבי השמים ושייתן לזרעם את הארץ. ה' מקבל את תפילתו של משה: "וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ".

זו הזדמנות לחזור על דמותו של משה ולבקש מהתלמידים להזכיר באילו מקומות נוספים ניתן לראות את דאגתו של משה לעם ישראל.

פסוקים טו-ל

נקרא פסוקים טו-ל ונלמד על שבירת הלוחות על-ידי משה. נעורר שיח בכיתה וננסה לברר מדוע שבר משה את הלוחות? נסביר כי בחז"ל יש כמה דעות לגבי פעולה זו: האם היה מעשה זה מכעס על החוטאים? או שהיה זה למען עם ישראל, כפי שמסביר המדרש: ה' רצה להשמיד את העם ולהקים עם חדש ממשה, אבל משה שבר את הלוחות וכך חטא בעצמו, וכעת אין ה' יכול להקים עם חדש ממנו.

פסוקים לא-לה

נקרא פסוקים לא-לה ונלמד על עלייתו השנייה של משה להר כדי לבקש מה' שלא ישמיד את העם, ונראה כי ה' נענה לבקשתו.

העשרה: ניתן להסביר לתלמידים כי על הפסוק "וּבַיּוֹם פָּקַדְתִּי וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם" מסבירים חז"ל, שה' מבטיח שאומנם הוא לא ישמידם, אך לכל עונש שהם יקבלו בעתיד הוא יוסיף מעט בגלל חטאם בעגל, ודבר זה יכול להסביר את הצרות הרבות הפוקדות את עם ישראל לאורך הדורות. ניתן לבקש מן התלמידים למנות צרות קשות שאכן פקדו את עם ישראל לאורך הדורות.

פרק לג

פסוקים	הנושא
א-ו	ה' רוצה לשלח מלאך שיוביל את ישראל במקומו.
ז-יא	משה מוציא את אהלו מחוץ למחנה ישראל, ושם נועד אתו ה'.
יב-כג	משה מבקש מה' שהוא ימשיך להוביל את ישראל, וה' נענה.

פסוקים א-ו

נקרא פסוקים א-ו ונראה כי ה' מצווה על משה להמשיך להנהיג את העם אל ארץ-ישראל, אך אומר לו שדרגת ההנהגה תרד: במקום שהקב"ה יוביל את ישראל אל הארץ, ילך מלאך לפניו: "ושלחתי לפניך מלאך... כי לא אעלה בקרבך, כי עם קשה ערף אתה, פן אכלך בדרך". ננסה לברר עם התלמידים מה הם חושבים שתהיה תגובת העם? איך הם היו מגיבים לבשורה כזו? נלמד כי העם מקבל דברים אלו באבל גדול – "ויתאבלו ולא שתו איש עדין עליו". משה עצמו עוזב את המחנה, מאחר שראה שה' כועס ורוצה להתרחק מעל בני ישראל, ונוטה את אוהלו מחוץ למחנה.

חשוב לעמוד עם התלמידים על מעלתו של יהושע בן נון המצוי עם משה באוהלו – "משרת משה". אפשר להרחיב במעלת התלמיד המשמש את רבו, דבק בו, ומתוך כך זוכה ללמוד מתורתו.

פסוקים ז-יא

נקרא פסוקים ז-יא ונלמד על אופן נבואת משה: משה מדבר עם ה' "כפאשר ידבר איש אל רעהו".

העשרה: לדבר עם התלמידים על נושא הנבואה. נברר עם התלמידים אילו נביאים הם מכירים? חשוב להדגיש לתלמידים שנביא לא רק חוזה את העתיד – אלא תפקידו להעביר לעם את דבר ה'. כן חשוב להסביר לתלמידים שיש דרגות בנבואה: יש נביאים שה' מתגלה אליהם רק בחלום הלילה; יש נביאים שרק רואים מראה נבואי וצריכים הסבר מה' למה שראו; ומשה רבנו הוא בדרגת הנבואה הגבוהה ביותר, הנקראת בפי חכמים "אספקלריה המאירה".

פסוקים יב-כג

נקרא פסוקים יב–כג ונלמד כי ה' נענה לבקשת משה - שימשיך להוביל את העם. נקרא על בקשת משה – "הֲרֹאִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ", ואת תשובת ה': "לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנַי, כִּי לֹא יִרְאֶנִי הָאָדָם וְחַיִּי".

ביאור ההתגלות של ה' למשה "בְּנִקְרַת הַצּוּר" קשה מאוד להשגה. ניתן לעמוד על עצם מעלתו של משה, הזוכה להתגלות ולקרבה מיוחדת לה', ללא צורך לבאר את פרטי הפסוקים. חכמים מסבירים שבנקרת הצור לימד ה' את משה את סדר בקשת הרחמים של י"ג מידות. ניתן גם להסביר את הביטוי "וְרֹאִיתָ אֶת אַחֲרַי" במשמעות שרק לאחר שהקב"ה עושה דבר–מה אנו יכולים לנסות ולהבין זאת.

פָּרָק לָד

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ג	הַצּוּוֹי לְמֹשֶׁה לְפָסֵל לוחות שְׁנִיִּים וְלַעֲלוֹת אֹתָם לְהָרִי סִינַי.
ד-י	יִיג מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים.
יא-כו	מִצְוֹת.
כז-לד	מֹשֶׁה בָּהָר סִינַי ; וְאַחֲרֵי יְרִידָתוֹ קוֹרֵן עוֹר פָּנָיו.

פסוקים א-י

נקרא פסוקים א-י ונלמד שה' מצווה על משה לפסול את הלוחות השניים, מכיוון ששבר את הראשונים. ניתן לערוך עם התלמידים השוואה בין הלוחות הראשונים לשניים. חשוב להדגיש לתלמידים את שלוש עליותיו של משה להר סיני: הראשונה – כדי להוריד את הלוחות הראשונים; השנייה – כדי לבקש סליחה לאחר חטא העגל ושבירת הלוחות; והשלישית – על מנת לרדת עם לוחות הברית השניים. נקרא את י"ג המידות ונסביר אותן ואת משמעותן.

פסוקים יא-כו

נקרא פסוקים יא-כו ונזהה עם התלמידים את המצוות המופיעות ביחידה זו: השמדת הע"ז ועובדיה, חג המצות, פדיון בכורות, שבת, חג שבועות, עלייה לרגל, ביכורים ואיסור בשר וחלב.

פעילות: ניתן לחלק את הכיתה לקבוצות ולתת לכל קבוצה להכין תעודת זהות למצווה, ולאחר מכן לחשוב כיצד להציג את המצווה בפני שאר תלמידי הכיתה, והם יצטרכו לנחש על איזו מצווה מדובר. לאחר שהתלמידים יצליחו לזהות את המצווה, יקרא נציג מהקבוצה בפני הכיתה את תעודת הזהות שהכינו חברי קבוצתו, והיא תיתלה על הקיר בכיתה.

פסוקים כז-לד

נקרא פסוקים כז-לד ונזהה כי מדובר על העלייה השלישית של משה להר סיני, ועל שקרנו פני משה.

נראה כי העם חשש מפני פניו הקורנים. נשאל את התלמידים מה היו הם עושים אילו היו רואים את משה כשעור פניו קורן? נלמד כי הפתרון של משה היה לשים מסכה על פניו. בפרשות ויקהל-פקודי יש חזרות מרובות על פרטים מפרשות תרומה-תצוה. זו הזדמנות לעשות חזרה כללית על נושא המשכן וכליו. יש להדגיש לתלמידים כי בפרשת תרומה-תצוה אלו דברי ה' למשה, ואילו בפרשת ויקהל מדובר על מסירת הציווי לעם, ולאחריו הביצוע.

פְּרִשְׁת וִיקָהֵל

פֶּרֶק לֵה

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-ג	הַצְוִי עַל הַשְׁבֹּת.
ד-כ	הַצְוִי לָעַם יִשְׂרָאֵל לְהַבִּיא תְּרוּמוֹת לְמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן.
כא-כט	הַבָּאת הַתְּרוּמוֹת לְמִשְׁכָּן וְרוּחַ הַהִתְנַדְּבוּת לְבְנֵיתוֹ.
ל-לה	בְּצִלָּאֵל וְאַהֲלִיאֵב הָאֲמָנִים הָאֲחֵרָאִים עַל בְּנֵית הַמִּשְׁכָּן.

בפרק נלמד שִׁמְשֵׁה מִקְהִיל אֶת כָּל הָעֵדָה וּמִבְקֵשׁ מִכֹּלם לְהַבִּיא אֶת הַחוּמְרִים לְצוּרֶךְ בְּנֵיית הַמִּשְׁכָּן וְכָלֵיו. כְּמוֹ כֵן נַחְזוֹר עַל נושֵׂא אִיסוּר בְּנֵיית הַמִּשְׁכָּן בַּשְּׁבֹת.

הַעֲשֵׂרָה: לְשׁוֹב וּלְהַזְכִּיר אֶת נושֵׂא ל"ט אֲבוֹת מִלֹּאכָה וְהָאִיסוּרִים שֶׁנִּלְמְדוּ מֵהֶם, וּלְקַרֵּב אֶת הַנושֵׂא לְעוֹלָמָם שֶׁל הַתְּלִמִּידִים בְּנושֵׂא אִיסוּרֵי הַמִּלֹּאכָה בַּשְּׁבֹת.

כְּמוֹ כֵן נִלְמַד עַל שׁוֹתְפוֹת יִשְׂרָאֵל בְּבְנֵיית הַמִּשְׁכָּן.

פרקים לו–לח (א-כ)

מספרים על בניית המשכן וכליו. זו הזדמנות מצוינת לחזור ולשנן את הנושאים שלמדנו בפרקים כה-כח. בפרקים אלו נשתדל לחזור על מבנה המשכן וכליו דרך חידות והפעלות, שמטרתן חזרה ושינון. נזהה עם התלמידים את הכלים השונים, ממה היו עשויים והיכן היו ממוקמים.

פְּרִשְׁת פְּקוּדֵי

פָּרָק לַח

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
כא-לא	סְכּוּם הַתְּרוּמוֹת לְמִשְׁכָּן.

פסוקים כא-לא

בפסוקים נמצא את סיכום הנדבות למשכן. נראה את פירוט משקלי המתכות – הזהב, הכסף והנחושת – ולמה מיועדים הכסף והנחושת: ייעוד הכסף – אדני המשכן והוויים בחצר; ייעוד הנחושת – מזבח הנחושת וכליו ואדני החצר.

ערך חינוכי: ניתן לדון עם התלמידים על נושא היושר בהתנהלות בכספי ציבור, ולהראות כי חכמים במדרש הדגישו את מתן חשבון המלאכה על ידי משה רבנו בשיתוף איתמר בן אהרן הכהן – דוגמה מובהקת שעל אדם להיזהר שלא יהא חשוד בעיני הבריות אף במה שיודע שהוא נקי בו: "אף על פי שהיה משה הצדיק נאמן על פי הגבורה, קורא לאחרים ומחשב על ידיהם, שנאמר: אשר פקד על פי משה שאחרים פקדו על פיו... ביד איתמר בן אהרן הכהן" (מדרש תנחומא פקודי סימן ה). הצורך שלא להתנהל לבד בכספי ציבור בתפקידים גזבר, ועד בית, גבאי בית כנסת, ועד כיתה ועוד אלא בשותפות ובשקיפות איננה מעידה על פגם או פחיתות, אלא זהו האופן שבו ראוי לנהוג אפילו לגדול שבגדולים – כמשה רבנו.

פֶּרֶק לט

פְּסוּקִים	הַנוּשָׂא
א-לא	עֲשֵׂיית בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ.
לב-מג	סִיּוֹם מְלָאכַת הַמִּשְׁכָּן וְהַבָּאֵת לַמֶּשֶׁה.

בפרק נלמד על יצירת בגדי הכהונה ועל הבאת המשכן וכליו הגמורים אל משה. פרק זה הוא חזרה על הנושאים שלמדנו בפרק כח, ולכן נשתדל לחזור כאן על נושא בגדי הכהונה דרך חידות, שמטרתן חזרה ושינון.

הבאת כל הכלים והבגדים לפני משה. משה רואה המלאכה כולה נעשתה בדיוק על־פי הציווי בסיני: "וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה, וַהֲנִיחָה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה', כִּן עָשׂוּ, וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה" (פְּסוּק מֵג); משה מברך את העם ואומר להם: "יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם".

פרק מ

פסוקים	הנושא
א-טז	הצווי למשה על הקמת המשכן ועריכת כליו בא' ניסן.
יז-לג	הקמת המשכן.
לד-לח	השראת השכינה במשכן.

בפרק נלמד על ציווי ה' להקים את המשכן בא' בניסן, ועל קיום ציווי זה על ידי משה. לאחר הקמת המשכן ירדה שכינה, וכבוד ה' מילא את המשכן.

כן נלמד על הסימן לצאת למסע: כאשר נעלה הענן; וכאשר ירד, היה צורך לחנות.

בניין המשכן והשראת השכינה בישראל מהווים סיום לכל המהלך של ספר שמות – ספר גאולתו של עם ישראל מגלות מצרים והיותו לעם ה'. ענן ה' השוכן באוהל הוא ביטוי לבחירת ה' בישראל וכן למחילה על חטא העגל. כך מתקיימת ההבטחה שנאמרה עוד במהלך השעבוד במצרים: "וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם, וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים".